

บทที่ ๓

สภาพการดำเนินชีวิตของชาวบ้านแฮมเหนือ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาถึงสภาพการดำเนินชีวิตของชาวบ้านแฮมเหนือในการดำเนินชีวิตและประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านโครงสร้างการปกครองและประเพณีวัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านอารมณ์ โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกประชากรจำนวน ๑๖ คนที่ประจำอยู่ในพื้นที่ในเขตวิจัยประกอบด้วย ชาวบ้านที่อยู่ในเขตหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น นักปราชญ์ พระสงฆ์ เพื่อให้ข้อมูลเชิงลึกและทราบปัญหาและสาเหตุในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านแฮมเหนือ

ประวัติของหมู่บ้านแฮมเหนือหมู่ ๗ ตั้งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแฮม อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาและสามารถทำนาได้สองครั้งเพราะมีคลองชลประทานของเขื่อนลำโดมน้อย คือเขื่อนสิริกิติ์ตัดผ่านที่ตั้งของหมู่บ้าน ทางเหนือติดกับห้วยเสาะ และฝั่งตะวันออก ติดกับเขตคลองชลประทานทางทิศตะวันตกติดกับห้วยกว้าง พื้นที่เหมาะแก่การเกษตรโดยเฉพาะทำนา มีประชากรประมาณ ๙๓๔ คน ๑๘๐ ครัวเรือน เดิมทีก่อนที่จะมีหมู่บ้านนี้เกิดขึ้นมานั้น มีประวัติความเป็นมาดังนี้ แต่ก่อนหมู่บ้านนี้เรียกว่าบ้านไช้เนา เพราะมีต้นไม้ชนิดหนึ่งที่คนที่นี่เรียกว่า ต้นไช้เนา เป็นต้นไม้ยืนต้นสูงมีดอกและมีผลกลืนเหมือนไช้เนา คนที่ตั้งหมู่บ้านนี้เป็นคนอพยพ มาจากบ้าน ดงหวาย อำเภอลำปาง ซึ่งเดินทางมาประมาณ ๑๐ ครอบครัว พบว่าบริเวณนี้เป็นที่อุดมสมบูรณ์ มีลำห้วยใหญ่ คือ ห้วยกว้าง พื้นดินเหมาะแก่การเพาะปลูก ทำนา ทำไร่ จึงได้ตั้งถิ่นฐานขึ้นริมฝั่งห้วยกว้าง ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๐^๑

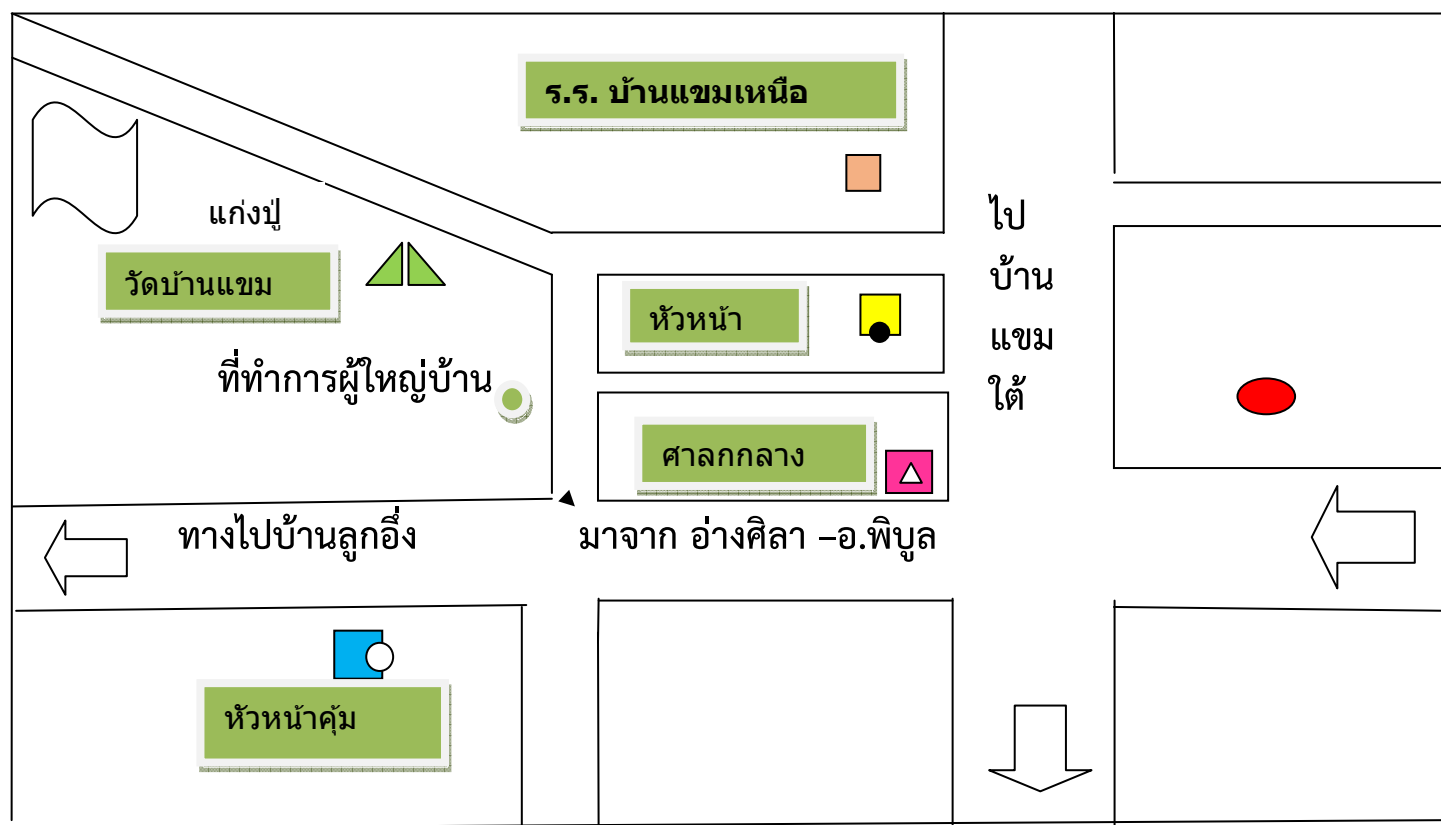
เมื่อตั้งบ้านเรือนขึ้นจึงให้ พ่อใหญ่บัว เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกความเป็นอยู่สุขสบายดี ไม่มีการลักเล็กขโมยน้อย ทุกคนประกอบอาชีพทำนาทำไร่ ชาวบ้านมีความสมัครสมานสามัคคีกันดี อยู่ต่อมาก็แยกย้ายกันข้ามห้วยกว้างไปอยู่ฝั่งทิศตะวันตกของห้วยกว้าง ตั้งเป็นบ้านลูกอิงขึ้น โดยได้อพยพไปประมาณ ๕ ครอบครัว เพื่อสร้างที่ทำกินใหม่ เพราะบริเวณนี้อุดมสมบูรณ์มาก อยู่มาไม่นานก็มีชาวบ้านประมาณ ๘ ครอบครัว ย้ายไปตั้งบ้านม่วงพะไล (บ้านแฮมใต้) ซึ่งอยู่ทิศใต้ของบ้านไช้เนา พื้นที่เป็นที่อุดมสมบูรณ์ มีห้วยพะไล และห้วยกว้างล้อมรอบ การทำมาหากินจึงสะดวกสบาย หลังจากตั้งหมู่บ้านมานานหลายปี เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ ฝนตกหนักน้ำท่วมฉับพลัน ทำให้เกิดความเสียหายต่อบ้านเรือน เรือกสวนไร่นาของชาวบ้าน ดังนั้น ชาวบ้านจึงได้ย้ายมาอยู่ตรงบริเวณ ฝั่งซ้ายของห้วยกว้าง ประมาณ ๓ ปี มีชาวบ้านอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้น ทำให้ชาวบ้านล้มตายไปเป็นจำนวนมาก เพราะการรักษาไม่ทันทั่วถึง การสาธารณสุขไม่เจริญเหมือนปัจจุบัน หลังจากผ่านพ้นจากโรค

^๑ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแฮม, คู่มือ แผนพัฒนาหมู่บ้านแฮมเหนือ, (มปพ., ๒๕๕๙), หน้า ๓. (เอกสารอัดสำเนา).

ระบดแล้วชาวบ้านได้เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ ชื่อพ่อใหญ่สอน เร่งศึก มีการนำเด็กในหมู่บ้านไปเรียนหนังสือที่บ้านบัวแดง เพราะที่หมู่บ้านนี้ยังไม่มีโรงเรียน ต่อมาพ่อใหญ่รัตน์ คำมา ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านไข่น้ำก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านแหมเหนือ มีความเจริญก้าวหน้าขึ้น ถนนหนทางก็มีการพัฒนาไปมาหาสู่กันสะดวกขึ้นมาก มีการสร้างศาลาให้เด็กเรียนหนังสือที่วัด โดยมีอาจารย์พร ห้วยใหญ่ เป็นครูคนแรกสอนนักเรียนโดยอาศัยศาลาวัดเป็นโรงเรียน ในสมัยพ่อใหญ่ชู ประเสริฐสิน เป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านเมืองยังสงบสุขไม่มีโจรผู้ร้ายจึงเรียนหนังสือที่ศาลาวัดเหมือนเดิม นักเรียนมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ต่อมาพ่อใหญ่ดี พุ่มจันทร์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้นำชาวบ้านก่อตั้งโรงเรียนขึ้น โดยการบริจาคทุนทรัพย์ของชาวบ้าน สมทบงบประมาณของทางราชการ โดยมีนายเป่า เหล่าสาร เป็นครูใหญ่คนแรก ประชากรมีจำนวนมากขึ้น การไปมาหาสู่กันสะดวกสบาย แต่ชาวบ้านก็ใช้วิธีเดินเท้าไปหมู่บ้านต่าง ๆ ถ้าจะเดินทางไปอำเภอก็ต้องเดินทางเข้าบ้านเม็ก เข้าตำบลหนองบัวฮี จึงจะมีรถเข้าอำเภอก็ได้ ต่อมาพ่อใหญ่ วัน แก้วประชาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ก็เลยแยกบ้านแหมเหนือมาขึ้นตรงต่อตำบลอ่างศิลา เพราะตำบลอ่างศิลาดังขึ้นใหม่ (แยกมาจากตำบล หนอง บัวฮี) บ้านเมืองสงบสุข ผู้ใหญ่บ้านคนต่อมา คือพ่อใหญ่วัน สายสี พ่อใหญ่บุญ กันยามา บ้านเมืองเจริญขึ้นมีการติดต่อกับภายนอกมากขึ้น อิทธิพลจากแหล่งต่าง ๆ จึงมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น ต่อมาบ้านแหมเหนือได้ขึ้นตรงต่อตำบลบ้านแหม ซึ่งได้ตั้งขึ้นใหม่ โดยแยกจากตำบลอ่างศิลา มีกำนันชาลี เป็นกำนัน (ผู้ใหญ่บ้านแหมเหนือ) ต่อมาคือกำนัน คำบุ พุ่มจันทร์ผู้ใหญ่บ้านแหมเหนือ จนถึงปี ๒๕๖๐ และผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายเหล็กกล้า บุญงาม บ้านเจริญขึ้นมากตามยุคตามสมัย มีไฟฟ้า น้ำประปา ถนนในหมู่บ้านเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก บ้านเมืองเจริญขึ้นตามลำดับ ชุมชนหมู่บ้านแหมเหนือเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีการคมนาคมสะดวกขึ้นมากในสมัยนี้และเชื่อมต่อกับหลายหมู่บ้าน การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านแหมเหนือ สามารถเดินทางโดยรถยนต์ จักรยานยนต์

การเดินทางเข้ามาสู่หมู่บ้านแหมเหนือในปัจจุบันสามารถใช้เส้นทางเส้นทางสาย อ. พิบูลมังสาหาร-อ่างศิลา ระยะทาง ๒๐ กม.เป็นถนนลาดยาง ถึงอ่างศิลาโค้งแรกให้เลี้ยวขวา เข้าสู่บ้านอ่างหินน้อย ระยะทาง ๒ กม. แล้วตรงไปอีก ประมาณ ๑ กม.ก็เข้าสู่หมู่บ้านแหมเหนือ ดังที่ปรากฏในแผนที่ข้างล่างนี้

๓.๑.๑ แผนที่หมู่บ้าน

จากแผนที่จะเห็นได้ว่าการคมนาคมในการเดินทางสะดวกสามารถเข้าออกได้หลายเส้นทางด้วยกันบ้านแหลมเหนือเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่และประชาชนส่วนมากจะรู้จักและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี เพราะส่วนมากจะเป็นเครือญาติกันและดูได้จากนามสกุลจะมีอยู่ไม่มากและเป็นกลุ่ม ๆ เช่น นามสกุล บัวใหญ่, สายสี, กันยามา, ฉัตรสุวรรณ, สีเสียด, พุ่มจันทร์, ประเสริฐสี, เร่งศึก เป็นต้น และจะแบ่งกลุ่มการปกครองชัดเจนในแต่ละประเภท เช่น ผู้นำในการจัดตั้งหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันดังนี้

๓.๒ โครงสร้างของหมู่บ้าน

ผู้นำในการจัดตั้งหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน (จำนวนผู้นำหมู่บ้าน, และผู้นำหมู่บ้านคนปัจจุบัน)

๑. นายบัว สายสี
๒. นายกุลา สายสี
๓. นายบัวสอน เร่งศึก
๔. นายชู ประเสริฐสิน

^๒ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหลม, คู่มือ แผนพัฒนาหมู่บ้านแหลมเหนือ, (มปพ., ๒๕๕๙), หน้า ๒. (เอกสารอัดสำเนา).

๕. นายรัตน์ คำมา
๖. นายดี พุ่มจันทร์
๗. นายวัน แก้วประชา -๒๕๐๐
๘. นายวัน สายสี พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๑๑
๙. นายบุญ กัณยามา พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๓๒
๑๐. นายชาติ อบคำ พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๔๖
๑๑. นายคำบุ พุ่มจันทร์ พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๖๐
- ๑๒ นาย เหล็กกล้า บุญงาม พ.ศ.๒๕๖๐- ปัจจุบัน^๓

หมู่บ้านแหมเหนือได้จัดทำข้อมูล ประชากร, อาชีพ, รายได้ อย่างชัดเจนและเป็นระบบ เพื่อให้งานแก่การศึกษาและให้ข้อมูลทางราชการและแก่ผู้สนใจที่จะรับรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านแหมเหนือ ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านสภาพบ้านแหมเหนือมีพื้นที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานเข้าด้วยกัน เช่น สวน ปาล์มน้ำมันอยู่หลายแห่งและพืชผักสวนครัวอื่น ๆ กระจายไปทั่วพื้นที่รอบ ๆ หมู่บ้านแต่ที่มากที่สุด คือการทำนาเป็นส่วนใหญ่และหมู่บ้านแหมเหนือสามารถทำนาได้ปีละถึง ๒ ครั้งหรือที่เรียกว่าทำนา ปัง พื้นที่การเกษตรในเขตชลประทาน ครอบคลุมแทบทุกพื้นที่ ฝั่งตะวันออกและทิศใต้มีคลอง ชลประทานล้อมรอบ ฝั่งตะวันตกมี ห้วยกว้างล้อมรอบและฝั่งทางทิศเหนือมีห้วยเสาธงตัดผ่านนั้น แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่เหมาะแก่การทำการเกษตรและยังมีป่าชุมชน ๑ แห่งคือป่าช้าใน ป่าช้านั้นมีสำนักสงฆ์ตั้งอยู่ในป่าช้าหนึ่งแห่งมีพระ อยู่จำพรรษาเป็นประจำเป็นแนวปฏิบัติของวัดป่า และมีพื้นที่ถึงจำนวนถึง ๗๕ ไร่เป็นแหล่งป่าที่อุดมสมบูรณ์เพราะคนไม่กล้าเข้าไปใช้ประโยชน์และ ทำลายจับพวกนกและสัตว์ป่ามาอาศัยนอนในตอนกลางคืนเป็นจำนวนมากพอสมควรเป็นการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมอีกทางหนึ่งที่ประสบผลสำเร็จเป็นที่พอใจยังผลประโยชน์ให้ชุมชนเป็นอย่างดีเพราะเป็นทั้ง ป่าช้าและเป็นวัดอีกเป็นเขตอภัยทานห้ามจับสัตว์ต่าง ๆ หมู่บ้านแหมเหนือยังมีแหล่งน้ำสาธารณะ อีก ๒ แห่งไม่ห่างจากหมู่บ้านมากนักสามารถใช้น้ำให้เกิดประโยชน์ได้ถึงสองแห่งและมีประปาประจำ หมู่บ้านอีก ๑ แห่งชาวบ้านได้รับความสะดวกสบายมากขึ้นมากต่างจากสมัยก่อนที่ไม่มีระบบประปา หมู่บ้านชาวบ้านนั้นลำบากมากหมู่บ้านแหมเหนือยังมีโรงเรียน (ระดับ) ประถม ๑ แห่งลูกหลาน สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาได้และยังมีสถานรับเลี้ยงเด็กเล็กอีกแห่ง๑ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของ หมู่บ้านแถวบ้านดอนโอง (บ้านดอนโองเป็นส่วนหนึ่งของบ้านแหมเหนือ) รองรับเด็กเล็กก่อนวัยเรียน และวัดบ้านแหมเหนือ ๑ วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาและกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านได้ เป็นอย่างดีพร้อมทั้งยังมีวัดที่อยู่อีกฝั่งของห้วยกว้างอีก ๑ วัดซึ่งเป็นวัดเก่าแก่เป็นวัดร้างแต่ไม่มี พระสงฆ์จำพรรษามานาน และปัจจุบันนี้ได้มีพระ ๑ รูปมาจำพรรษาอยู่ โดยการจัดหาพระมาจำ พรรษาโดยเจ้าคณะตำบลบ้านแหม และต้องการบูรณะวัดแห่งนี้ขึ้นมาใหม่อีกครั้ง นั้นแสดงว่าชาวบ้าน มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จึงได้มีวัดหลายแห่งด้วยกัน ทางด้านการใช้ไฟฟ้า จำนวนผู้ใช้ไฟฟ้า ๑๘๐ คริวเรือน ร้อยละ ๑๐๐ เปอร์เซนต์ และการใช้อุปกรณ์การสื่อสาร โทรศัพท์มือถือทั้งหมดประมาณ ๑๐๐ เครื่อง และยังมีการสื่อสารผ่านทางหอกระจายข่าวอีกช่องทาง หนึ่ง หอกระจายข่าวมีสอง ๒ แห่งเพื่อรับข่าวสารจากทางการผ่านผู้นำหมู่บ้านในช่วงที่มีข่าวสาร

^๓ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหม, **คู่มือ แผนพัฒนาหมู่บ้านแหมเหนือ**, (มปพ., ๒๕๕๙), หน้า ๔. (เอกสารอัดสำเนา).

สำคัญผู้นำชุมชนจะแจ้งให้ทราบตอนเช้าของทุก ๆ วัน หมู่บ้านแหมเหนือยังมีศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนอีก ๒ แห่งเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดเวลาสำหรับผู้ที่มีความสนใจและมีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศาลาประชาคม ๑ แห่ง สำหรับการทำกิจกรรมต่าง ๆ^๔

๓.๒.๑ สถานที่ท่องเที่ยวหมู่บ้าน

๑. แก่งตาปู เป็นแก่งที่ชาวบ้านใช้ในการรวมตัวกันทำกิจกรรมประจำหมู่บ้านเช่น ลอยกระทง, เข้าค่ายลูกเสือสำหรับเด็ก ๆ นักเรียน, เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทั่วไป ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านหลังวัดประจำหมู่บ้านคือ เป็นแก่งจากแม่น้ำห้วยกว้าง

๒. แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ๑ แห่ง ที่บ้าน นายเหล็ก บุญงาม ซึ่งเป็นของผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันและนักปราชญ์ ในด้านเกษตร ในการทำเกษตรแบบผสมผสานหลายอย่างด้วยกัน เช่นนาข้าวสวนปาล์ม เป็นต้น สามารถเป็นแบบอย่างในการทำเกษตรและเป็นแหล่งเรียนรู้แก่ชุมชนได้ ตั้งอยู่ที่ท้ายหมู่บ้านทางด้านขวามือติดกับโรงเรียนประถมประจำหมู่บ้านห่างจากหมู่บ้านประมาณ ๕๐๐ เมตรประชาชนทั่วไปสามารถติดต่อและเข้าชมได้ตลอดเวลาถือเป็นแบบอย่างที่ทำให้การเกษตรแบบผสมผสานที่ลงตัวและเป็นนักปราชญ์ที่สามารถให้คำแนะนำแนวทางในการทำการเกษตรได้เป็นอย่างดีและเป็นแบบอย่าง que ประสพผลสำเร็จในระดับหนึ่ง

๓.๒.๒ ข้อมูลด้านการบริหารหมู่บ้าน

๑. รายชื่อ ผู้ใหญ่บ้าน นายเหล็กกล้า บุญงาม

๒. รายชื่อ นายก อบต. นายศักดิ์ศรี ช่วยลักษณะ

๓. รายชื่อสมาชิก อบต. หมู่บ้าน

๑) นายมนูญ คำมา

๒) นายทวี ชุมนวล

๔. รายชื่ออาสาพัฒนาชุมชน (อช.)

๑) นางมะลิ สีแสง

๒) นายเฉลิม ทองแจ่ม

๕. รายชื่ออาสาสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อ.ส.ม.)

๑) นางมลฤดี วรพิมพ์รัตน์

๒) นางประภาพร สีแสง

๓) นางถวาน้อย ประเสริฐสิน

๔) นางมูจรีน กันยามา

๕) นางอ่อนจันทร์ พุ่มจันทร์

๖) นางกรรณิการ์ สายสี

๗) นางเพ็ญนิ พรมโคตร

๘) นายอ้น บัวใหญ่

๙) นางสุบัน บัวใหญ่

^๔ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหม, คู่มือ แผนพัฒนาหมู่บ้านแหมเหนือ, (มปพ., ๒๕๕๙), หน้า ๔. (เอกสารอัดสำเนา).

- ๑๐) นางสาวลี พูลสวัสดิ์
- ๑๑) นางบัวลี คณะพันธ์
- ๑๒) นางทองใบ ชาญจิตร
- ๑๓) นายมนูญ คำมา
- ๑๔) นางโสภาวดี สายดี
- ๑๕) นางพิศสมัย บัวใหญ่
- ๑๖) นางบัวรินทร์ สีลาวงษ์
- ๑๗) นางสาวกัญญา บุญปก

๖. รายชื่ออาสาสมัครเกษตร

- ๑) นายเหล็กกล้า บุญงาม
- ๒) นายพันธ์ ฉัตรสุวรรณ
- ๓) นายสี แก้วประชา
- ๔) นายสุรศักดิ์ ชุมนวล
- ๕) นายประดิษฐ์ สีลา
- ๖) นายคำภา ช่วยรักษ์
- ๗) นายมนูญ บัวลา
- ๘) นายไพโรบล คำมา
- ๙) นายอุทัย คณาสา
- ๑๐) นายคำบุ พุ่มจันทร์
- ๑๑) นายพูนทรัพย์ ประเสริฐสิน
- ๑๒) นายโท กันยามา
- ๑๓) นายสำรอง บัวใหญ่
- ๑๔) นายกุ กันยามา
- ๑๕) นายเท สายสี

๗. รายชื่อปราชญ์ชาวบ้านด้านการเกษตร

- ๑) นายเหล็กกล้า บุญงาม
- ๒) นายพูนเหล็ก ประเสริฐสิน
- ๓) นายชัยชนะ เหลากลม

๓.๓ สภาพด้านเศรษฐกิจ

หมู่บ้านเขมเหนือเป็นหมู่บ้านทำการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาข้าวเพราะพื้นที่สมัยก่อนเหมาะสมแก่การทำนาปลูกข้าวเพราะพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนาปลูกข้าวเพราะมีชลประทานน้ำจากเขื่อนสิรินธรจากลำโดมน้อย ชาวบ้านสามารถทำนาได้ถึงสองครั้งต่อปีมีการทำนามากกว่าเขตอื่น ๆ ในเขตพื้นที่ใกล้เคียงแต่ก็ประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจชาวนาในเขตหมู่บ้านเขมเหนือยังมีความยากจนอยู่แทนที่จะมีเศรษฐกิจดีกว่าที่อื่น ๆ จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ชาวบ้านและนักปราชญ์ ด้านเกษตรกร และเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น

๓.๓.๑ ศักยภาพของหมู่บ้าน (จุดเด่นด้านบุคคล)

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	โทรศัพท์	ลักษณะเด่น
๑	นายจันทร์ ฉัตรสุวรรณ	๖๔	๓๘	-	จักสานไม้ไผ่
๒	นายถ้วน โสภาสาย	๗๒	๘๑	-	จักสานไม้ไผ่
๓	นายคำสิงห์ เครือเนตร	๖๑	๘๑	-	หมอสุนทรขวัญ
๔	นายรัชนี้ ชัยมงคล	๓๒	๑๙๔	-	สานกระติบข้าวจากต้นไผ่
๕	นางผ่องศรี สายพล	๓๘	๙๐	-	สานกระติบข้าวจากต้นไผ่
๖	นางหนู สีลาวงษ์	๖๑	๒๔	-	ทอเสื่อจากต้นไผ่
๗	นายบัวพัน บรรพตมาลา	๖๑	๑๓๗	-	หมอยาสมุนไพร
๘	นายสมปอง สายศรี	๔๒	๑๖๙	-	หมอเป่าพื้นบ้าน

ชาวนาหมู่บ้านแหมเหนือมีการทำนาและบางคนมีความสามารถในการหารายได้เสริมดังที่มีรายชื่อปรากฏข้างต้นและสามารถเรียนรู้จากคนกลุ่มนี้ได้เป็นจุดเด่นด้านบุคคลและเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านแหมเหนือโดยเฉพาะการจักสานและสานกระติบข้าวจากต้นไผ่นี้เป็นสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์ โอท็อป หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เลย์ที่เดียว แต่ทางด้านการทำนานั้นยังพบปัญหาและอุปสรรคในการทำนา และมีปัญหาครอบครัวหลายด้านด้วยกัน โดยเฉพาะปัญหาด้านเศรษฐกิจ ราคาข้าวตกต่ำ ข้าวไม่มีราคา แต่ราคาต้นทุนในการผลิตในการทำนาสูง ทั้งค่าปุ๋ยแพง ทั้งค่ารถไถแพง ทั้งค่ารถเกี่ยวข้าวแพง ต้นทุนในการทำนาสูงแต่ราคาข้าวกับต่ำเลยเกิดปัญหารายได้ไม่เพียงพอแก่รายจ่าย การดำเนินชีวิตเลยมีปัญหาเพราะทำนาไม่ประสบผลสำเร็จชาวนาหมู่บ้านแหมเหนือเลยยากจนอยู่ ชาวนาบ้านแหมเหนือทำนาขายข้าวได้ปีละครั้งสองครั้งแต่ก็ได้ไม่พอ บางคนทำอาชีพเสริมอยู่บ้างแต่ไม่มากแต่ส่วนมากไม่มีอาชีพเสริมอย่างอื่น

๓.๓.๒ อาชีพเสริมของชาวนา

ดังคำสัมภาษณ์เรื่องรายจ่ายพบว่า รายจ่ายของชาวนานั้นมีมากขึ้นในการดำเนินชีวิตจ่ายรายวัน จ่ายรายเดือนจ่ายรายปีชาวนาส่วนใหญ่ไม่มีรายได้อื่นเข้ามาเสริมรอแต่ขายข้าวเท่านั้น จากการลงพื้นที่ชาวนาไม่มีอาชีพเสริมถึงมีการปลูกผักอยู่บ้างแต่ก็ปลูกไว้กินในครัวเรือนเท่านั้นทำไม่มากทำไม่พอแก่การค้าขาย ดังที่คำสัมภาษณ์ชาวนารายหนึ่งว่า “มีแต่ปลูกผักกินธรรมดาเสริมพอได้กินเลี้ยงเปิดขายไข่เปิดผักปลูกแต่พอได้กินไม่มากพอได้ขายกินในครัวเรือนอย่างเดียว” อีกรายก็เหมือนกันว่า “ไม่ได้ทำอะไรเพราะฉีดยาฆ่าแมลงไม่ได้ปลูกแต่พอได้กินในครอบครัวไม่ได้ขายแต่ก่อนเคยได้ขายแต่ปีนี้ไม่ได้ขายเพราะหมดแรงทำผักต้องฉีดยาถ้าฉีดยาไม่ได้ไม่ได้กิน อาชีพเสริมมีเลี้ยงวัว

^๕ สัมภาษณ์ นางนพรัตน์ ชาญจิต, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

อยู่บ้าง^๖ ทำสวนปลูกพริกปลูกฟักทองปลูกแตงโม และปลูกพืชไร่ ผักต่าง ๆ เป็นรายได้เสริมแต่ก็ไม่มาก^๗ รายได้เสริมมีรายจ่ายเยอะเลยเป็นหนี้รายรับไม่พอกับรายจ่ายจึงเกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาเช่น ปัญหาแรงงาน การย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว

๓.๓.๓ ข้อมูลประชากร

จำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านแซมเหนือมีทั้งหมด ๑๘๐ ครัวเรือน ประชากร ชาย ๙๓๔ คน และ ประชากรหญิง ๔๖๘ คน อาชีพหลักในการทำนา จำนวน ๑๘๐ ครัวเรือนและอาชีพ รับจ้างมีทั้งหมดจำนวน ๑๐ ครัวเรือน อาชีพเสริม คือ ค้าขาย

๓.๓.๔ รายได้เฉลี่ยต่อหัว

- รายได้ภายในเกษตรเฉลี่ย ๕๐,๐๐๐ บาท/ครัวเรือน/ปี
- รายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ย ๔๕.๐๐๐ บาท/ครัวเรือน/ปี
- รายได้เฉลี่ยประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี ๒๕๕๐) ๒๓.๐๐๐ บาท/คน/ปี
- ครัวเรือนยากจน (รายได้ไม่ถึง ๒๓.๐๐๐บาท/คน/ปี ปี ๒๕๕๐) จำนวน ๒

ครัวเรือน

สินค้าโอท็อป คือ กระติบข้าวเหนียว จากต้นกก เป็นสินค้าที่ชาวบ้านแซมรวมกลุ่มกัน ตั้งขึ้นและทำเป็นอาชีพเสริมและอีกกลุ่มคือ กลุ่มจักสานอุปกรณ์จับปลาจากไม้ไผ่ถ้าเข้ามาในหมู่บ้านแล้วเลี้ยวซ้ายจะเห็นคนสูงอายุนั่งจักสานอยู่ใต้ถุนบ้านแต่ละหลังนี้เป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่งของชาวบ้านหลังจากทำนาเสร็จชาวบ้านหมู่บ้านแซมเหนือมีรายได้เฉลี่ย ตามเกณฑ์ ที่กำหนดคือ และมีประชากรที่ต่ำกว่าเกณฑ์กำหนดเพียงแค่ ๒ ครัวเรือนเท่านั้นแต่ถึงอย่างไรก็ตามถ้าดูตามรายได้แล้วนั้นผ่านเกณฑ์เป็นส่วนมากแค่สองครัวเรือนเท่านั้นที่ไม่ผ่านเกณฑ์แต่นี้เป็นเพียงรายได้แต่ความจริงนั้นชาวบ้านมีรายจ่ายมากกว่ารายรับนี่คือตัวปัญหาปัญหาไม่ได้อยู่ที่รายรับแต่อยู่ที่รายจ่ายมากเกินไปในการลงทุนทำนาจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ก) รายได้จากการทำนาเป็นอย่างไร?

ดังคำให้ สัมภาษณ์ชาวบ้านคนหนึ่ง คือ นางนาง วงศ์ชาชัย กับคำถามที่ว่า รายได้ในการทำนาเป็นอย่างไร? ได้ให้ข้อมูลว่า “ทำนา ๑๐ ไร่ขายข้าวไม่มีราคาทำนาทั้งปีขายข้าวได้ ๘,๐๐๐ – ๙,๐๐๐ บาทต่อปี” เท่านั้นไม่พอยังหนี้ ชาวบ้านแซมเหนือมีปัญหาของความยากจนอยู่มาก ดังคำสัมภาษณ์ นายมณี ชาญจิตร “รายได้ไม่พอแก่รายจ่ายชาวนายากจนมากอยากให้รัฐบาลช่วยเรื่องราคาข้าว”^๘ นี่เป็นตัวอย่างของชาวบ้านที่ให้สัมภาษณ์ไว้

นิยามของความยากจน “ความหมายของความยากจน หมายถึง ความขัดสนในโอกาส และทางเลือกของมนุษย์ที่จะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ยืนยาว สุขภาพแข็งแรง และทำให้ไม่สามารถไปสู่มาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีได้นอกจากนี้ยังรวมถึงความขัดสนทางเสรีภาพ ความมีศักดิ์ศรี การให้เกียรติตัวเองและผู้อื่นความยากจนยังสะท้อนถึงความไม่เพียงพอในทรัพยากรต่าง ๆ ความเปราะบางต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด อาทิ ความเจ็บป่วย ความรุนแรง และความสูญเสียต่าง ๆ

^๖ สัมภาษณ์ นางนาง วงศ์ชาชัย, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^๗ สัมภาษณ์ นายเฉลิม แจ่มจันทร์, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^๘ สัมภาษณ์ นางนาง วงศ์ชาชัย, ชาวนา, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^๙ สัมภาษณ์ นายมณี ชาญจิตร, ชาวนา, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

รวมทั้งการขาดอำนาจในการต่อรองและขาดศักยภาพในการเรียกร้องสิทธิ ทั้งสิทธิทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในการดำรงอยู่ในสังคมนั้นๆ”^{๑๐} ปัญหาความยากจนของชาวนาหมู่บ้านแซมเหนือ นั้น เป็นปัญหาที่เรื้อรังมานานเพราะข้าวไม่มีราคาทำนาขาดทุนเลยไม่มีเงินใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เช่น ค่าอาหารค่าลูกที่ต้องไปโรงเรียนค่าใช้จ่ายทุกวันค่าน้ำค่าไฟค่าน้ำมันรถค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตเฉลี่ยเดือนละ ๒,๐๐๐ – ๕,๐๐๐ บาทเลยทีเดียวมีแต่รายจ่ายรายวันรายเดือนรายได้ไม่มีแม้แต่ขายข้าว ซึ่งหนึ่งปีขายได้ครั้งเดียวรายได้ไม่สมดุลกับรายจ่ายเลยเกิดการแก้ปัญหาโดยการเป็นหนี้เกิดขึ้นคือ ความยากจนขาดหลักประกันในการดำเนินชีวิตขาดการเข้าถึงแหล่งทุนขาดการเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่ อย่างเท่าเทียมกันขาดอำนาจต่อรองในการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ขาดต้นทุนพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ขาดการเข้าถึงสิทธิการรักษาที่ดีเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านความยากจน

ปัญหาที่ได้ศึกษามานั้นเกิดจากรายได้ในการทำนาไม่เพียงพอแก่การดำเนินชีวิตเลยเกิด ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเกิดความไม่สมดุลรายรับไม่พอกับรายจ่ายเพราะรายจ่ายในการดำเนินชีวิต จะต้องจ่ายทุกวันจ่ายรายวัน เช่น ตั้งแต่ เรื่องอาหารการกินจะต้องซื้อกินแทบทุกอย่างบ้านไหนมีลูก ต้องเข้าโรงเรียนก็ต้องจ่ายทุกวันและ จ่ายรายเดือนเช่น ก็มีค่าใช้จ่ายทั้งค่าน้ำค่าไฟ รายปีก็มีเช่น ค่าใช้จ่ายในการทำประกันตนและจ่ายเงินกองทุนหมู่บ้านและจ่ายดอกเบี้ย ธนาคารเพื่อการเกษตรกร อีก และค่า ฌาปนกิจศพอีกการดำเนินชีวิตชาวนาไม่สามารถกำหนดราคาเองได้แตกต่างจากภาค อุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่สามารถกำหนดราคาเองได้จึงทำให้ชาวนาทำนาขาดทุนทุกปีหนี้สินและยากจน สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าวเลี้ยงคนไทยและคนทั่วโลกเมื่อชาวนาเป็น อาชีพส่วนใหญ่ของประเทศได้รับผลกระทบแล้งก็กระทบผลผลิตฝนมากน้ำท่วมก็กระทบปีไหนฝนดี ผลผลิตออกมาดีกลับมีผลกระทบทางด้านราคาต้องโดยกลุ่มนายทุนเอาเปรียบด้านราคา เพราะกลุ่ม นายทุนก็คือกลุ่มนายทุนที่มีอำนาจในการบริหารบ้านเมือง ชาวนาไม่มีอำนาจในการกำหนดราคาเอง คนอื่นมาเป็นคนกำหนดผลผลิตของชาวนาเองแต่กลับกันชาวนาไปซื้อสินค้าอื่นมาใช้ในการดำรงชีพ ล้วนแล้วแต่ตั้งราคาเองไว้เรียบริ้ยนายทุนเป็นคนกำหนดชะตากรรมยิ่งทำยิ่งจนในที่สุดชาวนาอยู่ต่อไป ไม่ไหวก็ต้องขายนาไปหาอาชีพอื่นทำตามที่ต่าง ๆ นี่คืปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของชาวนาบ้านแซม เหนือเลยส่งผลให้ปัญหาอื่น ๆ ตามมา

ชาวนาอีกรายคือนาย มณี ชาญจิต ก็ได้ให้ข้อมูลว่าเกี่ยวกับรายได้เพียงพอแก่การดำเนิน ชีวิตหรือไม่? และชาวนาอีกรายก็ตอบไปในทิศทางเดียวกันคือ ไม่เพียงพอ เป็นไปไม่ได้จะเพียงพอ ขายข้าวได้ปีละ ๒๐,๐๐๐ - ๓๐,๐๐๐ บาท ค่าใช้จ่ายไม่รู้ตกปีละเท่าไร รายจ่ายมากกว่ารายรับ ไม่ เพียงพอ มีแต่จะขายนาไปใช้หนี้เท่านั้น^{๑๑} สัมภาษณ์ นาย ล้วนโสภาสาย “ไม่พอครับเพราะราคาข้าว ตกต่ำมากปุ๋ยก็ยังสูงอยู่รู้สึกว่าชาวนาจะลำบากอยู่ลำบากมาก คือ อยากให้เพิ่มราคาอีกให้มันชัดเจน อยากให้รัฐบาลนี้เข้ามากำหนดราคาข้าวราคาปุ๋ยให้มีกำไรบ้าง คือ ระบบการลงทุนของชาวนาทั้งจ้าง รถไถจ้างทุกอย่าง คือ ตอนนี้อยู่กลั่นก็ไปทำงานเหลือแต่คนแก่ทำนาก็ต้องลงทุนรอแต่ลูกก็ส่งเงิน มาลงทุนบางคนไหนไม่มีเงินก็ต้องล้งกระเป๋าย่อยเองนะครับ ลำบากมาก ไม่เพียงพอ”^{๑๒}

^{๑๐} อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, **พลวัตของความยากจน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ชิโน พับลิชชิ่ง (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

^{๑๑} สัมภาษณ์ มณี ชาญจิต, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายล้วน โสภาสาย, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๓.๓.๕ ด้านเทคโนโลยี

ด้านเทคโนโลยีพบว่าชาวบ้านแหม่นเหนือเน้นใช้เทคโนโลยีทุกขั้นตอนในการผลิตหรือทำนาข้าวเช่นใช้รถไถ ไถดินกลบต่อซังข้าว ใช้รถเกี่ยวข้าวใช้รถขนส่ง จะต่างจากสมัยก่อนที่ทุกขั้นตอนในการทำนาจะใช้แรงงานคนจะไม่ใช้เทคโนโลยีจึงลดต้นทุนในการผลิตได้เป็นอย่างมากปัจจุบันใช้เทคโนโลยีปัญหาตามมาคือต้นทุนในการผลิตเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้เกษตรกรขาดทุนในการทำนาเพราะในเมื่ออุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนานั้นเป็นอุปกรณ์ที่ชาวบ้านไม่ได้ผลิตเองเวลามีปัญหาเรื่องเครื่องยนต์เสียจึงต้องการช่างที่มีความรู้ นั่น ๆ มาซ่อมจึงต้องมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเข้ามาอีก รายจ่ายจึงเพิ่มมากขึ้น เพราะทุกขั้นตอนในการผลิตนั้นใช้เทคโนโลยีในการผลิตหมดตั้งแต่เริ่มต้น ฝนตกมาเข้าสู่ฤดูกาลทำนาชาวบ้านต้องไถกลบหน้าดินก่อนขั้นแรกก็ต้องจ้างรถไถนาหรือที่รู้จักคือรถเหลืองหรือที่เห็นตามโฆษณาต่าง ๆ คิดตามจำนวนไร่หรือเหมาจ่ายแล้วแต่ข้อตกลงก็ต้องจ้าง หรือ บางรายไถเองก็ต้องมีค่าใช้จ่ายในการเติมน้ำมัน ขั้นตอนต่อไปก็ต้องไถอีก เพื่อที่จะแต่งหน้าดินให้เหมาะแก่การทำนานั้น ๆ เช่นนาหว่าน บางรายใช้เครื่องหว่านอีกก็ต้องซื้อ การเก็บเกี่ยวผลผลิตก็ต้องใช้เทคโนโลยี คือ รถเกี่ยวข้าวอีก ต้องจ้างอีก คิดไร่ละ ๕๐๐ บาทอีกสูงมากทีเดียวเพราะต้องการขายเร็วและรับตามราคาที่พ่อค้าล่อใจให้ราคาสูงไว้แล้วพ่อค้าหัวใสก็มากดค่าความขึ้นอีกที่หนึ่งซึ่งชาวบ้านรู้ไม่เท่าทันเหลี่ยมของพ่อค้านายทุนหรือพ่อค้าคนกลางนั่นเองนี่ละปัญหาของการที่ใช้เครื่องจักรเข้ามาสู่ระบบการทำนาที่เปลี่ยนไปดังคำสัมภาษณ์นักปราชญ์ ประจำหมู่บ้าน คือ นาย เหล็กกล้า บุญงามรายได้เพียงพอแก่การดำเนินชีวิตหรือไม่อย่างไร ? “ไม่พอเพราะตอนนี้อะไรก็แพง เช่น ค่าเกี่ยวข้าว ค่ารถไถ ค่าปุ๋ย ๆ ข้าวไม่เป็นราราคา มีหน้าที่ทำนาก็ทำ มีหน้าที่ปลูกข้าวก็ปลูก ไม่เพียงพอแก่การดำเนินชีวิตครอบครัว”^{๓๓} นี่คือผลของการที่ใช้เทคโนโลยีที่นำมาใช้ในปัจจุบัน

๓.๓.๖ ด้านการผลิต

ด้านการผลิตพบว่าชาวบ้านแหม่นเหนือขาดพันธุ์ที่มีคุณภาพดังคำให้สัมภาษณ์พระสงฆ์ที่ประจำหมู่บ้านว่าชาวบ้านมาปรึกษาเรื่องอะไรมากที่สุด “เรื่องหนี้สินและพันธุ์ข้าวไม่มีที่จะมาทำนามีแต่อยู่ที่ ธกส. แต่ราคาแพง ชาวบ้านไม่มีเงินไปซื้อมาทำนา”^{๓๔} เรื่องพันธุ์ข้าวชาวบ้านจะใช้พันธุ์ข้าวที่มีอยู่ ในการทำนาชาวบ้านไม่มีพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพในการทำนาชาวบ้านบางรายจะใช้ข้าวเก่าที่มีอยู่นำมาเป็นข้าวปลูกในปีถัดไปทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ข้าวเลยไม่มีคุณภาพเท่าที่ตลาดต้องการ ถ้าพันธุ์ข้าวดีจะต้องไปซื้อที่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์พันธุ์ข้าวคุณภาพดีแต่ก็มีราคาแพงชาวบ้านไม่มีเงินทุนไปซื้อมาปลูก เลยใช้วิธีเก็บข้าวเก่า นำมาเป็นข้าวพันธุ์ข้าวในปีต่อ ๆ ไป ข้าวเลยไม่มีคุณภาพสูงผลผลิตเลยไม่ดีปัญหาที่ตามมาคือ ขายข้าวคุณภาพต่ำไม่ได้ราคาจึงขาดทุนเพราะต้นทุนที่สูงอยู่แล้วและชาวบ้านจะต้องเจอกับปัญหาดินฟ้าอากาศด้วยถ้าปีไหนฝนดีน้ำดีดินอุดมสมบูรณ์ข้าวก็จะออกมาดี แต่ถ้าปีไหนฝนแล้งน้ำไม่มีดินไม่อุดมสมบูรณ์ชาวบ้านก็ได้ผลผลิตไม่ดี

ข้อมูลเรื่องพันธุ์ข้าวก็เป็นสิ่งสำคัญการรวบรวมพันธุ์ข้าวและการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวไทยอย่างเป็นระบบได้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ และระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๖ สามารถรวบรวมตัวอย่างพันธุ์ข้าวจากถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศได้ถึง ๗.๓๖๕ ตัวอย่างการรวบรวมข้าวไทยและต่างประเทศที่นำมาเป็นเชื้อพันธุ์ได้ถูกเก็บรักษาไว้ที่อาคารทรัพยากรเชื้อพันธุ์สิรินธร สำนักวิจัย

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายเหล็กกล้า บุญงาม, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระอิสระ ปณณาวโร, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เทคโนโลยีชีวภาพ กรมวิชาการเกษตรจังหวัด ประทุมธานี ซึ่งปัจจุบันมีเชื้อพันธุ์ข้าวไทย ๒๔,๒๙๑ ตัวอย่างแบ่งเป็นข้าวปลูก ๒๓,๔๔๑ ตัวอย่าง และข้าวป่า ๕ ชนิด รวม ๙๕๐ ตัวอย่าง แยกเป็นข้าวนาส่วน ๑๓,๖๘๑ ข้าวขึ้นน้ำ ๓,๙๕๐ ตัวอย่าง ข้าวไร่ ๙๐๒ ตัวอย่าง และข้าวอื่น ๆ ๕,๘๕๘ ตัวอย่าง นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างข้าวที่รวบรวม จาก ๙๕ ประเทศ อีก ๒,๙๒๒ ตัวอย่าง^{๑๕}

พันธุ์ข้าวทั่วไปนั้นชาวนาไม่มีเงินทุนที่จะไปซื้อมาปลูกชาวนาจึงจำเป็นต้องใช้พันธุ์ข้าวเก่าที่มีจากการเก็บไว้ในปีที่ผ่านมาใช้ระบบหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ ทำให้ไม่มีพันธุ์ข้าวที่ดีผลผลิตจึงไม่ดีตามมาและอีกปัจจัยหนึ่งในการผลิตจะดีหรือไม่ดีในแต่ละปีนั้นชาวนาต้องอาศัยธรรมชาติช่วยด้วยปีไหนน้ำมากฝนตกมากน้ำท่วมข้าวตายผลผลิตไม่ดีชาวนาก็แย่

๓.๓.๗ ทุนทรัพย์ในการทำนา

ทุนทรัพย์ในการทำนาเช่น ซื้อพันธุ์ข้าวมาปลูก ค่าแรงงาน ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง เงินที่จะใช้ในการซื้อน้ำมันรถไถนาในกรณีไถเอง รายจ่ายประจำวันเพราะต้องใช้เวลานานในการในการทำนาประมาณ สาม หรือ สี่เดือน กว่าจะได้ผลผลิตในแต่ละปีทุนสำรองในการทำนาก็จะไม่เพียงพอ การไปขอเงินทุนของรัฐนั้นทางด้านธนาคารเพื่อการเกษตรนั้น หรือ สหกรณ์การเกษตรนั้นจะต้องมีหลักทรัพย์ในการประกันจึงจะได้มากน้อยถ้าไม่มีจะต้องมีสมาชิกค้ำกันเองแต่จะได้ไม่มากเจ้าละประมาณสามหมื่นถึงห้าหมื่นเท่านั้นเอง ถ้ามีหลักทรัพย์จะได้ตามมูลค่าหลักทรัพย์ ชาวนาบางรายจึงต้องไปยืมเงินนอกระบบและจะมีดอกเบี้ยสูงกว่ากฎหมายกำหนด ชาวนาไม่มีเงินจ่ายดอกเบี้ยกลายเป็นดินพอกหางหมูหลายคนเสียที่นาเลยก็มีการเข้าถึงทุนทรัพย์ของชาวนานั้นคนที่ไม่มีที่นาก็ลำบากเพราะการเข้าถึงทุนนั้นจะต้องมีโฉนดในการค้ำประกันความเสี่ยงชาวนาที่ไม่มีทางเลือกจึงต้องไปกู้หนี้ยืมสินนอกระบบเริ่มจากกู้จากญาติก่อน ญาติไม่มีจึงต้องที่พึ่งสุดท้ายนายทุนนั้นนอกระบบที่เปิดกันมากและมีสาขาต่าง ๆ ไปถึงชนบทซึ่งดอกเบี้ยแพงเกินกฎหมายกำหนดนี้ละคือปัญหาทุนทรัพย์ในการทำนาของชาวนาหมู่บ้านแหมเหนือ

ชาวนาต้องอาศัยลูกหลานวัยแรงงานที่ไปทำงานต่างถิ่นส่งเงินมาให้ใช้ในการที่ดำเนินชีวิตประจำวันมีและจ่ายหนี้ที่ก่อไว้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ดำเนินชีวิตเดินไปได้ทั้งหนี้เก่าและหนี้ใหม่ ดังนั้นชาวนามีลูกหลานจึงต้องส่งลูกไปทำงานต่างถิ่น หรือ ตามเมืองใหญ่ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น หรือบางคนส่งลูกไปถึงเมืองนอกเมืองนาเลยทีเดียว เพราะงานในพื้นที่เองนั้นไม่แน่นอนและมั่นคง มีแต่งานรายวันและค่าแรงก็ไม่มาก เพราะชาวนาใช้เครื่องจักรเข้ามาแทนแรงงานคนเป็นจำนวนมากจึงมีค่าใช้จ่ายมากตามยุคสมัยใหม่ที่ต้องดำเนินชีวิตตามวัตถุนิยมหรือยุคบริโภคนิยมและลูกหลานชาวนาก็ไม่นิยมทำนา เพราะพ่อแม่ไม่ต้องการให้ลูกต้องมาทำนาลำบากเหมือนตนเอง

๓.๔ สภาพสิ่งแวดล้อม

หมู่บ้านแหมเหนือตั้งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหมและพื้นที่ติดกับเขตชลประทานห้วยลำไผ่น้อย และยังติดกับห้วยเสาชัง ทางทิศตะวันออกและยังติดกับห้วยกว้างทางทิศตะวันตกชาวบ้านอาศัยแม่น้ำลำห้วยสองห้วยที่กล่าวมาแล้วนี้ ในการอาศัยการหากุ้งหอยปู ปลาในการประกอบอาหารและในการดำเนินชีวิตตามแบบดั้งเดิมและอุดมสมบูรณ์มีป่าตามลำห้วยและและ

^{๑๕} มุลนิธิข้าวไทย, ข้าวของแผ่นดิน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์ พลัสลิซซิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๗๑.

พื้นที่ที่หลงเหลือจากการทำนาข้าวไปตามลำห้วยและมีป่าไผ่หนาแน่นและมีผักป่าขึ้นตามธรรมชาติหลากหลายพร้อมทั้งเห็ดป่าที่สามารถหาได้ในฤดูกาลนั้น ๆ

สภาพด้านสิ่งแวดล้อมในบ้านแซมเหนือเริ่มเปลี่ยนไปหลังจากมีการทำนาเปลี่ยนไปในรูปแบบที่ใช้เทคโนโลยีเข้ามาแทนการใช้แรงงานวัว ควาย หรือแรงงานคน และชาวบ้านเมื่อก่อนว่ากันเป็นส่วนมากอาศัยทำเร็วและไว เพราะแรงงานหายากไม่นิยมทำนาคำ เพราะใช้แรงงานคนและใช้เวลาในการทำนานาน การทำนาคำจึงเริ่มลดลงเป็นอย่างมากจะมีบ้างแต่น้อยมากหรือแทบไม่มีเลย หันมานิยมว่ากันมากปัญหาจึงตามมา คือ ชาวบ้านใช้ปุ๋ยเคมีมากและใช้ยาฆ่าแมลงหรือยาฆ่าหญ้าเป็นจำนวนมาก ในการทำนาจึงเกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมตามมา สภาพดินมีปัญหา ชาวบ้านให้ข้อมูลว่าถ้าจะปลูกอะไรจะต้องใช้เคมีในการเพาะปลูกข้าวจึงจะงาม ถ้าไม่ใช้จะไม่ได้ผลในการผลิต ดังนั้นจะต้องใช้ทุกครั้งและจะต้องใช้เพิ่มขึ้นตลอดทุกปีดินจึงไม่สมบูรณ์ ดินไม่ดีปลูกอะไรก็ไม่งามปลูกกล้วยได้”^{๑๖} ในเมื่อชาวนาใช้สารเคมีมากจึงทำให้สิ่งแวดล้อมเกิดปัญหา น้ำที่ใช้ก็ปนเปื้อนสารเคมี ปลาในนาที่ตาย ได้รับผลกระทบ สัตว์เล็กน้อยตามทุ่งนาที่โดนผลกระทบไปด้วย เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ก็ได้รับผลกระทบไปด้วย แต่ที่ทนสภาพอยู่ได้เห็นจะเป็นหอยเชอรี่ที่มีมากขึ้นและชาวนา ก็ต้องใช้ยาฆ่าหอยเชอรี่อีก นี่คือสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมของชาวนาหมู่บ้านแซมเหนือ ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตที่ตามมาหลังจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการทำนาแบบสมัยใหม่ และใช้เคมีในการผลิต เพื่อที่จะให้ได้ผลผลิตเป็นจำนวนมาก เพื่อที่จะได้เงินจากการขายข้าวนั้นมาใช้หนี้ที่ชาวนาก่อขึ้นด้วยความจำเป็น เพื่อให้การดำเนินชีวิตเดินต่อไปได้ เพราะต้องจ่ายหนี้ทั้งต้นและดอก ทั้งในระบบและนอกระบบ

แต่ปัจจุบันสภาพด้านสิ่งแวดล้อมมาจากสาเหตุชาวนาใช้ยาในการทำเกษตรมากเกินไป โดยเฉพาะชาวนาเพราะได้รับฟังจากการโฆษณาทางสื่อต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่โฆษณาเกินความจริงกัน เป็นส่วนมากชาวนาเป็นโรครมาจากการทำนาที่ใช้สารเคมีมากเกินไปนั่นเองปัญหาด้านอื่นตามมา เช่น ปัญหาสุขภาพของคนที่อยู่ใกล้เคียงพื้นที่ทำนามากชาวนาเป็นโรคเครียดกันมาก รวมทั้งโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูงและ โรคภูมิแพ้ต่าง ๆ

๓.๔.๑ปฏิทินฤดูกาล โรคระบาด,ภัยธรรมชาติ

เดือน	เรื่อง	สภาพที่เกิดผลกระทบ
มกราคม	ฉลองปีใหม่	เกิดอุบัติเหตุ เมาเหล้า
กุมภาพันธ์	-	-
มีนาคม	ตาแดง	คนในชุมชนสุขภาพไม่ดีนักเรียนต้องขาดเรียน
เมษายน	ท้องร่วง มีแมลงวัน	คนในชุมชนสุขภาพไม่ดี มะม่วงสุกเกิดแมลงเยอะทำให้เกิดโรค
พฤษภาคม	วาทภัย	เกิดพายุลมพัดทำให้ทรัพย์สินราษฎรเสียหาย
มิถุนายน	ไข้เลือดออก	คนในชุมชนสุขภาพไม่ดี นักเรียนขาดเรียน

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายจันท์ ฉัตรสุวรรณ, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

	เกิดภัยแล้ง	เกิดภัยแล้งข้าวตายกระทบเศรษฐกิจการเงิน
กรกฎาคม	โรคฉี่หนู	-
สิงหาคม	ภัยแล้ง	ทำให้ข้าวตายเกิดการเสียหาย
กันยายน	อุทกภัยฝนทิ้งช่วง	น้ำท่วมนาข้าวเสียหาย ข้าวขาดน้ำ
ตุลาคม	เกิดพายุ	-
พฤศจิกายน	ลมหนาว อากาศเปลี่ยนแปลง	เกิดโรคไข้หวัดสุขภาพไม่ดี
ธันวาคม	อากาศหนาวเย็น	ขาดเครื่องนุ่งห่ม

นี่เป็นตารางภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในแต่ละฤดูของหมู่บ้านแหมเหนือถ้าดูในตารางจะสังเกตเห็นว่าภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านแหมเหนือในแต่ละเดือนปฏิทินโดยเฉพาะชาวนาจะเกิดน้ำท่วมในเดือน สิงหา-กันยา เวลาที่แล้งมากจนข้าวได้รับความเสียหายและภัยธรรมชาติอื่น ๆ อีกหลายด้านด้วยกัน

๓.๕ สภาพสังคม

๓.๕.๑ ประเพณีและวัฒนธรรม

ชาวหมู่บ้านแหมเหนือมีจุดเด่นด้านประเพณี วัฒนธรรม กฎระเบียบ ค่านิยมและความสัมพันธ์ของชุมชน(เป็นลักษณะของพื้นที่หล่อหลอมจากประสบการณ์ของรุ่นสู่รุ่น เป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่สร้างขึ้นมากเพื่อกำกับดูแลชุมชนให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่าแนวคิดของชุมชนนั้น ๆ เป็นกฎของหมู่บ้าน)^{๑๗} และได้มีการจัดงานประเพณีเหมือนกับชาวบ้านทั่วไปในเขตภาคอีสานเกี่ยวกับความเชื่อในทางกับพระพุทธศาสนาหรือที่รู้จักคือ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ฮีต มาจากคำว่า จาริต หมายถึง ความพลัด ธรรมเนียม ประเพณี สิบสองหมายถึง สิบสองเดือน หมายถึงมีการปฏิบัติกันทั้งสิบสองเดือนตลอดปีเลย นั่นเองและจะมีตลอดทั้ง ๑๒ เดือนเลยทีเดียว เช่น

เดือนอ้าย- ประเพณีบุญเข้ากรรม

เดือนอ้าย ความสำคัญและความหมาย บุญเข้ากรรม คือบุญที่ทำขึ้นในเดือนอ้าย(เดือนเจียง) ซึ่งเป็นเดือนแรกของปีที่ชาวอีสานจะต้องประกอบพิธีบุญกันจนเป็นประเพณีซึ่งอาจเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ พิธีบุญนี้จะเกี่ยวกับพระโดยตรง ซึ่งความจริงน่าจะเป็นเรื่องของสงฆ์ โดยเฉพาะแต่มีความเชื่อกันว่าเมื่อทำบุญกับพระที่ทำพิธีนี้จะได้อานิสงฆ์มากญาติโยมจึงคิดวันทำบุญเข้ากรรมขึ้นบุญเข้ากรรมที่ว่าปีนบุญสำหรับพระโดยตรงนั้นเพราะเป็นกิจกรรมที่ต้องทำเพื่อให้พระที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส(อาบัติหนักรองจากปาราชิก) ซึ่งถือว่าเป็นครูบาบาติประเภทหนึ่ง ภิกษุเมื่อต้องแล้วจะต้องจะทำพิธีเรียกว่า ฐฎฐานพิธีหรือพิธี “เข้ากรรม”ตามที่ชาวพุทธทั่วไปเข้าใจกัน^{๑๘}

^{๑๗} องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหม, คู่มือ แผนพัฒนาหมู่บ้านแหมเหนือ, (มปพ., ๒๕๕๙), หน้า ๑. (เอกสารอัดสำเนา).

^{๑๘} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://esan108.com>.อีสานร้อยแปดดอทคอม ๒๐ ก.พ. ๒๕๕๘, [๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐].

ทำกันในวันเพ็ญเดือน ๓ เป็นวันมาฆบูชาวันขึ้นวันแรม ๑ ค่ำ ก็ถวายเข้าจี เรียกว่าวันทำบุญเนื่องในวันมาฆบูชานั่นเอง ข้าวจี คือ เข้าเหนียวปิ้งนั้นเองนำมาถวายพระและเณร ส่วนมากชาวบ้านจะรีบทำแต่เช้ามีด พอสว่างก็ลงศาลาการเปรียญ นิมนต์พระเณรสวดมนต์แล้วฉัน เป็นทั้งงานบุญและงานรื่นเริงประจำปีเพราะได้ทำข้าวจีถวายพระหลังจากนั้นก็กินกันเองอย่างสนุกสนาน^{๑๔}

ถึงเดือน ๓-๔ ชาวบ้านแหมเหนือก็จะกำหนดจัดงานประจำปีขึ้นโดยการประชุมกันก่อนว่า จะจัดเดือนอะไรและตกลงกัน หรือเรียกอีกอย่างว่าบุญพระเวส(พระเวสสันดร)ทางอีสานจะจัดกันช่วง เดือน ๓-๔ เป็นที่รู้กันว่า เป็นงาน กินข้าวปุ้น บุญพระเวส ฟังเทศน์ มหาชาติ จะจัดกันอยู่สองวันวัน แรกเรียกว่าวันโฮม หมายถึงชาวบ้านจะมารวมตัวกันจัดสถานที่จัดงานจัด ดอกไม้ รูปเทียน ข้าว ดอก อย่างละพันก่อน มีการตั้งธง รอบหมู่บ้านทั้ง ๘ ทิศ วันนี้จะเป็วันที่รวมญาติที่อยู่ต่างถิ่นจะได้มา เยี่ยมมาหากันกินข้าวกันพบกันระหว่างญาติ ๆ ที่ไปหากินต่างถิ่นก็จะกับมารวมบุญกันและชาวบ้าน แหมเหนือก็จะได้เตรียม อาหาร คาวหวาน และข้าวปุ้นไว้ต้อนรับญาติที่จะเดินทางมารวมรับประทาน อาหารรวมกันอย่างมีความสุขและตอนเย็นนิยมจัดงานบันเทิงฟังดนตรี หรือ หมอลำกันหรืออย่าง สนุกสนานรุ่งเช้าอีกวันก็จะฟังเทศน์กัน ทั้งหมดเริ่มแต่ กัณฑ์ที่ ๑ ถึงกัณฑ์สุดท้ายตั้งแต่เช้าถึงเย็นใครฟัง จนจบจะได้บุญมากมีความเชื่ออย่างนั้น เป็นงานเทศน์มหาชาติที่สืบสานกันมาตั้งแต่โบราณ และ นอกจากงานบุญแล้วยังได้พบปะสังสรรค์กันระหว่างญาติอีกด้วยสาระสำคัญคือในการฟังเทศน์คือการ บริจาคทานอันยิ่งใหญ่ นั่นเอง สังคมชาวอีสานจึงได้มีการบริจาคทานกันมากจากการได้รับฟังเทศน์ เรื่องการให้ทานของพระเวสสันดรนั่นเอง

เดือนห้าหรือตรุษสงกรานต์ มีพิธีสงฆ์น้ำพระพุทธรูป สงฆ์น้ำพระสงฆ์ รดน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ ลูกหลานของชาวบ้านแหมที่ทิ้งถิ่นฐานไปทำงานตามเมืองใหญ่เทศกาลนี้เป็นสิ่งที่พวกเขารอคอย และนัดแนะกันและสัญญากับญาติว่าจะกลับมาพบหน้าซึ่งกันและกันเป็นเทศกาลแห่งความสุขและได้ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่จากไปและได้ทรงน้ำพระและรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่เพราะมีความ เชื่อว่าเมื่อได้ทำแล้วแล้วเจ้าของจะมีความสุขความเจริญ เห็นได้ว่าลักษณะประเพณีเช่นนี้ละเล้าอยู่ ด้วยคติพื้นบ้านอยู่เป็นอย่างมาก

ในฤดูฝน ทางพระพุทธศาสนาเป็นวันวิสาขบูชา แต่ในท้องถิ่นอีสานเป็นเวลาของบุญบั้งไฟ
บูชาไฟขอน้ำฟ้าฝน เชิงจุดบั้งไฟ เสียงกอง ชาวานามีธรรมเนียมเลี้ยงตาแฮกคือเจ้าของนา แล้วเตรียม

^{๓๔} ปฏิทินท่องเที่ยวงานประเพณี ปี ๒๕๕๓ (สกลนคร นครพนม มุกดาหาร, “บุญข้าวจี”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.m.wikipedia.org> บุญข้าวจี-วิกิพีเดีย [๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐].

ไถลงแฮกนา (ทางภาคกลางคือการแรกนา) แต่ช่วงหลังมานี้หมู่บ้านแหมเหนือไม่ได้จัดงานบุญบั้งไฟนี้เลย เพราะมีข้อจำกัดหลายอย่างเช่นต้องร้องขอเจ้าหน้าที่อย่างเป็นทางการและความพร้อมของหมู่บ้านด้วยขาดช่างทำบั้งไฟและขาดอุปกรณ์ต่าง ๆ จึงหยุดการจัดงานแต่ชาวบ้านก็ได้ไปรวมกับหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงที่เข้าจัดกันแต่สิ่งหนึ่งที่ชาวนาบ้านแหมจัดทำคือการเลี้ยงตาแฮกคือเจ้าที่หรือเชื่อว่านานั้นมีเจ้าของนั้น คือ ตาแฮก (ผู้ดูแลพิทักษ์รักษาไร่นาชาวนาเชื่อว่าเป็นผีนาผีไร่) ชาวนาจะเลือกที่นาμμโดμμหนึ่งแล้วทำพิธีกรรม ชาวนาจะกำหนดวันแฮกนาไม่ตรงกัน แต่ห้ามไม่ให้ทำการแฮกนาในวันที่มีคนในครอบครัวพ่อแม่หรือบรรพบุรุษของตัวตายจะถูกห้ามไม่ให้กำหนดปีวันแรกนาเพราะถือว่าจะเกิดผลไม่ดีคนที่กำหนดเลือกวันต้องเป็นผู้อาวุโสสูงสุดในครอบครัว

“บริเวณที่แปลงนาถูกกำหนดไว้ให้เป็นที่ทำพิธีมีลักษณะเป็นวงกลม มีน้ำขังคล้ายกับบวง (คือที่ที่ควายนอน) ในบริเวณนี้จะมีการล้อมเป็นรูปสี่เหลี่ยมและทำรูปศาลเล็ก ๆ ไว้ในตรงมุมโดμμหนึ่งปักไม้ไผ่ลำขนาดเล็กยาวประมาณ ๒-๓ วาแล้วเอาไม้ตอกสานขัดกันไว้เป็นเส้นยาวเป็นรูปคล้ายรวงข้าวแล้วผูกติดตรงปลายไม้ไผ่ ปล่อยชายย่อยลงมานอกจากนี้ก็เอาตอกมาสานเป็นรูปสัตว์น้ำ เช่น ปลา กุ้ง เป็นต้นตลอดจนรวงข้าว อันมีความหมายว่า ขอให้ที่นามีความอุดมสมบูรณ์ ในการแฮกนานี้ ชาวนาจะมีความเชื่อว่าถ้าหาวันไม่ถูกหรือวันฤกษ์ไม่ดีผลที่เกิดก็คือ ปูจะกัดข้าว ข้าวจะไม่งานผลผลิตจะไม่ดีด้วย

เมื่อถึงวันแฮกนาผู้อาวุโส จะนำ “พาหวาน” ๔ พา ประกอบด้วยผลไม้ เช่น กล้วย ขนมห่าง ๆ ที่มีทำให้เป็น ๔ กองเล็ก ๆ และ “พาโจ” ๔ พา (ประกอบด้วย บุหรี่ ๔ มวน หมาก ๔ คำ ใบพลู หาด้วยปูน เอาหมากแก่นคูณ ใส่ในใบพลู แล้วมวนเข้าเหมือนมวนบุหรื นอกจากนี้ก็มีข้าว ไข่ต้ม และสุรา นำไปยังสถานที่ที่เรียกว่าตาแฮก เพื่อบอกกล่าวเจ้าที่แห่งนั้นโดยผู้อาวุโส ตัวอย่างคำบอกกล่าว เช่น “เจ้าพวงเจ้าพุ่ม เอ้ย คือมีอันนี้เป็นมื่อสัันวันดี ถึงฤดูลางฤดูเขตสิมาเบิกนาเบิกไฮ่ ลงลางอยู่ลางกิน มาเบิกพวงเบิกพุ่มให้ อักขาอย่าให้แนวมากิน เฮดเพียงตันไม้ให้ไ้ได้เพียงตา ขอให้ได้กินได้ทาน โอ้ม อุ มะ มุ มะ มุ มา” แปลความเป็นไทยได้ว่า เจ้าที่เจ้าทางเอ้ย วันนี้เป็นวันดี ถึงฤดูในการทำนา จะมาขอเบิกที่นาเพื่อทำการเพาะปลูกขอให้เจ้าที่เจ้าทางช่วยรักษาไม่ให้มีสิ่งใดมาทำลาย ปลูกเพียงตันแค่นี้ ก็ขอให้ได้ต้นสูงถึงตาให้พอกินตลอดปีและเหลือทำบุญด้วย” นี้ก็เป็นวิถีชีวิตของชาวนาที่ปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานและหมู่บ้านแหมเหนือก็ได้ปฏิบัติเช่นกับชาวนาที่อยู่ในภาคอีสานเรียกว่า ส่วงเฮือด้วย

เดือนเจ็ด-บุญข้าชะ

ชาวบ้านแหมเหนือก็ได้จัดงานทำบุญกลางบ้านที่ชาวบ้านรู้จักกันดีว่าต้องการการทำบุญตรงกลางหมู่บ้านรู้กันว่าถึงเดือนเจ็ดและชาวบ้านก็จะมารวมตัวกันในตอนเย็น เพื่อประกอบพิธีก็คือการทำบุญเดือนเจ็ดบุญที่ทำเพื่อชำระร่างกายที่สกปรก และ ทำใจให้สดใส คำว่า ข้าชะหมายถึง ทำให้สะอาด ปราศจากมลทินทำให้สะอาดนั้นมีอยู่ สอง อย่าง คือ ๑.ความสกปรกภายนอก ได้แก่ร่างกาย เสื้อผ้า อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย สกปรก ๒.ความสกปรกภายใน ได้แก่จิตใจ เกิดความโลภ โกรธ หลง พอถึงเดือนเจ็ดก็พากันบูชาเทวดาอารักษ์หลักเมืองเพื่อขอคุ้มครองจากเทวดาอารักษ์มหัศจรรย์

^{๒๐} งามพิศ สัตย์สงวน, *ข้าวกักบวชวิถีชีวิตไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๙๗.

เมืองปุตตาเมืองให้ปกปักรักษาบ้านเมื่อให้อยู่ดีมีสุขไม่มีเภทภัยต่าง ๆ มากล้ากราย โดยแต่งเครื่องลูชา บวงสรวงเทพดั่งกล่าว พิธีนี้มีทุกบ้านทุกเมืองในเขตอีสาน

พิธีกรรม จะเริ่มที่ตรงกลางหมู่บ้านชาวบ้านจะพากันทำปะรำพิธีกลางหมู่บ้าน ชาวบ้านจะ นำเอาดอกไม้ ธูปเทียน ชันน้ำ ชันใส่กรวดทรายและฝ้ายผูกแขน มารวมงานที่ศาลากลางหมู่บ้าน ตอน เย็นนิมนต์พระประจำหมู่บ้านมาเจริญพระพุทธมนต์ ตอนเช้าของอีกวัน ชาวบ้านจะนำเอาข้าวปลา อาหาร มาทำบุญตักบาตร เลี้ยงถวายจังหัน เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วก็จะให้พรและรดน้ำมนต์ให้แก่ ชาวบ้านและชาวบ้านก็จะนำเอาของที่ตนเองนำมากลับไปและน้ำมนต์ก็จะนำไปพรมให้แก่ลูกหลานใน ครอบครัวตลอดจน วัว ควาย บ้านเรือน ส่วนทรายก็จะเอาไปหว่านรอบ ๆ บ้าน เพื่อไล่สิ่งที่ไม่ดีให้ ออกไปและสิ่งอัปมงคลทั้งหลายให้ออกไป^{๒๑}

ยังมีอีกอย่างที่ชาวบ้านขาดไม่ได้เลยคือ การเลี้ยงปุตตาประจำหมู่บ้านสถานที่คือที่เชื่อว่า เป็นที่ที่มีผีบรรพบุรุษของหมู่บ้านอาศัยอยู่หรือที่เรียกว่า ดอนปุตตา ที่ที่ว่านี้จะเป็นที่หวงห้ามชาวบ้าน ไม่กล้าทำลาย จึงทำให้ป่าบริเวณนี้เจริญและสมบูรณ์ที่สุด ดังนั้นในเดือนเจ็ด นอกจากบุญข้าชะแล้ว ยังมี บุญเลี้ยงหลักบ้าน และเลี้ยงผีปุตตาอีกชาวบ้านจะต้องนำไก่ที่ตัวเองเลี้ยงมาครอบครัวละ ๑ ตัวเพื่อนำมาต้มแล้วให้ผีปุตตา หลังจากนั้นชาวบ้านแซมเหนือกก็พากันนำมาเป็นอาหารกินกันใน บริเวณแถวนี้ทุกครอบครัวจะต้องส่งคนมาถ้าไม่มาจะถือว่าไม่ให้ความเคารพบรรพบุรุษของตนเอง

เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา

งานบุญออกพรรษาของทุกปีชาวบ้านแซมเหนือกก็ได้จัดงานนี้เหมือนกับชาวอีสานทั่วไป คือจัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปีสถานที่จัดงานคือ ที่วัดประจำหมู่บ้านซึ่งจะมีลูกหลาน ของชาวบ้านนิยมบวชตอนเข้าพรรษาเพื่อทดแทนบุญคุณพ่อและแม่เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาและ จะต้องบวชให้ครบทั้ง ๓ เดือนในระหว่างที่จะพรรษาอยู่นั้นก็จะได้รับการอบรมจากครูบาอาจารย์ใน เรื่องการครองเรือนและหลักธรรมที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตพื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่ถูกที่ควรถือว่า ช่วงนี้นั้นหมดภาระในการทำนา จึงรวมตัวกันมาทำบุญ มีการตักบาตรพระสงฆ์ถวายภัตตาหารแด่ พระภิกษุสามเณร และฟังธรรมเทศนาและถวายผ้าจำนำพรรษา ตอนค่ำจะมีการจุดประทีปโคมไฟใน บริเวณวัดและหน้าบ้านชาวบ้านและเด็ก ๆ จะมีความสุขมากในเทศกาลออกพรรษานี้จะมีการจุด ประทัดกันอย่างสนุกสนานเป็นอีกหนึ่งเทศกาลที่ชาวบ้านและคนในครอบครัวรอคอยที่จะได้ฉลองกัน อย่างมีความสุข

เดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน

ประเพณีเดือนเก้าชาวบ้านแซมเหนือกได้รวมกันทำทุกครัวเรือนอย่างตั้งอกตั้งใจ หรือทาง อีสานเรียกบุญข้าวประดับดิน คือ บุญที่ทำในวันแรมสิบค่ำเดือนเก้าคือ เดือนสิงหาคม เป็นการนำเอา ข้าวปลาอาหารคาวหวาน ผลไม้ หมากพลู บุหรี่ อย่างละเล็กละน้อย แล้วห่อด้วยใบตองทำเป็นห่อเล็ก ๆ นำไปวางตามต้นไม้ใหญ่หรือบริเวณรอบ ๆ เจดีย์หรือโบสถ์อุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ตายไป แบ่ง อาหารส่วนหนึ่งใส่บาตรเลี้ยงเจ้าพลแด่พระสงฆ์ชาวบ้านลูกหลานของชาวบ้านแซมเหนือกได้ทำตาม และปฏิบัติกันเลื้อมาทุกปีเพราะความเชื่อว่าญาติที่ตายไปแล้วจะได้รับส่วนบุญนี้ด้วย

^{๒๑} คนภูไท, “ฮิตสิบสอง-คลองสิบสี่”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<http://www.baanmaha.com/community/threads/๕๗๕๙-ฮิตสิบสอง-คลองสิบสี่-วัฒนธรรม-ประเพณีของ-คนอีสาน-คนภูไท-๑๒-สิงหาคม-๒๕๕๐-๒๔-สิงหาคม-๒๕๖๐>.

เดือนสิบ-บุญข้าวสาก พิธีสารทเดือน ๑๐

ชาวบ้านแหมเหนือก็ได้พากันจัดหาหรือทางอีสานเรียกบุญข้าวสากเพื่อจะให้ข้าวในนาที่ทำลงไปนั้นงอกงามและได้ผลดีบริบูรณ์ทุกท้องถิ่นทำการใหญ่ ต่างกันตรงรายละเอียดเท่านั้น ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นวาระเดียวกันที่มีการไหว้แม่โพสพในทางภาคกลาง เก็บเกี่ยวข้าวแรกเกิดผลมาปรุงเป็นอาหารมธุปายาสยาคู ถวายพระสงฆ์ เลี้ยงดูพราหมณ์ ทางวัดมีการให้พระเณรจับฉลากเพื่อที่จะรับปัจจัยไทยทานตลอดจนอาหารสำหรับข้าวที่โยมนำมาถวายและบุญนี้จะทำกันในวันเพ็ญเดือน๑๐จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญเดือน๑๐ เพื่ออุทิศผลบุญให้แก่ญาติที่จากไป

เดือนสิบเอ็ด ประเพณีเดือน ๑๑-๑๒

ทางอีสานแตกต่างจากภาคกลางในเค้ามูลเดิม ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ส่วนใหญ่นิยมประกอบประเพณีบุญออกพรรษาในเดือน ๑๑ และบุญกฐินในเดือน ๑๒ เป็นประเพณีทางพุทธศาสนา แต่ขณะเดียวกันยังมีพิธีอื่นประกอบแสดงเค้าเงื่อนเนื่องกับความเชื่อเดิม ยกตัวอย่างเช่นการได้ประทีปและปล่อยเฮือไฟ (เรือไฟ) เรือไฟของชาวท้องถิ่นอีสานประกอบไปด้วยเสาไม้ ต้นกล้วย กาบกล้วย ตกแต่งรูปเทียนบูชาที่หน้าโปสท์บ้าง ปล่อยไปตามน้ำบ้าง เพื่อบูชารอยพระพุทธรูปที่พระพุทธรองค์ประทานให้แก่พระยานาค ต่อมาชาวอีสานรับประเพณีลอยกระทงมาจากภาคกลาง ซึ่งบูชารอยพระพุทธรูปเช่นกัน แล้วจัดปล่อยเรือไฟพร้อมกัน ส่วนวัดที่อยู่ใกล้แม่น้ำก็จัดการแข่งขันเรือที่

เดือน สิบสอง-บุญทอดกฐิน

หลักฐานฝ่ายกรุงศรีอยุธยากล่าวถึงประเพณีเดือน ๑๑ พระราชพิธีอาษายุช พระราชพิธีแข่งเรือพระที่นั่งเสี่ยงทายถึงความมั่งคั่งบริบูรณ์ของบ้านเมืองและปริมาณน้ำ เพราะเดือนนี้เป็นเดือนน้ำนอง มีเทศกาลแข่งเรือ ทอดกฐิน และ พระเจ้าแผ่นดินเสด็จล่องพระประทีป ประเพณีแปรรูปลักษณะเป็นลอยกระทงสมัยรัตนโกสินทร์

ในเดือน ๑๒ นี้เดิมมีพระราชพิธีจองเปรียง ตามประทีป(ชักโคม) ตามคติพราหมณ์ แต่ถูกปรับแต่งให้เป็นพุทธด้วยการตกแต่งโคมดอกไม้บูชาพระพุทธรูปและพระบรมธาตุ ลอยไปในท้องน้ำ จุดดอกไม้ไฟและตามประทีปโคมไฟ

๓.๕.๒ สภาพทางด้านสังคมของชาวบ้านบ้านแหมเหนือ

สภาพด้านสังคมบ้านแหมเหนือเกี่ยวกับการที่ชาวบ้านออกไปทำงานที่ต่างถิ่นไม่ได้กลับบ้าน ทำให้เด็กขาดความอบอุ่นขาดการเอาใจใส่จากพ่อแม่เพราะพ่อแม่ต่างมีภาระทำงานหาเงินมาใช้ในการดำเนินชีวิตและใช้หนี้และรายจ่ายต่าง ๆ ทั้งหนี้ที่ตัวเองก่อและหนี้ที่ตัวเองไม่ได้ก่อคือพ่อแม่ก่อไว้ให้เป็นหนี้ที่พ่อแม่สร้างไว้ให้ปัญหาคือการย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่นหรือในเมืองหลวงกรุงเทพมหานครหรือจังหวัดต่าง ๆ ดังคำให้สัมภาษณ์นายชั้น ธีตรสุวรรณ ที่ว่า หากินตามบัตรประชาชน^{๒๒} นั้นหมายถึง เวลาถูกไปทำงานต่างถิ่นก็จะส่งเงินกลับมาบ้านเพื่อช่วยพ่อแม่ในการใช้จ่ายต่าง ๆ ส่วนพ่อแม่เวลาไปรับเงินก็จะใช้บัตรประชาชนในการเบิกเงินนั่นเอง ส่วนคนที่ทำงานต่างถิ่นก็ต้องทิ้งหลานไว้ให้พ่อแม่ที่อยู่บ้านเลี้ยงส่วนตัวเองก็ไม่ได้ดูแลลูก ๆ ที่ต้องอยู่กับบ้านที่ย้ายตามพ่อแม่ไปไม่ได้เพราะติดที่ต้องเรียนหนังสือ ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับ เด็กติดการพนัน ติดยาเสพติดทะเลาะวิวาทเพราะพ่อแม่ต่างทำงานปล่อยให้คนอื่นเลี้ยงลูกให้ เช่น ปู่ ย่า คนแก่เลี้ยงหลาน เด็กขาดความอบอุ่น

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายชั้น ธีตรสุวรรณ, ขาวนา, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ปัญหาจึงเกิดตามมาเพราะเด็กนั้นต้องการความอบอุ่นจากพ่อแม่และเป็นภูมิคุ้มกันอย่างดีทีเดียวพ่อแม่คือครูคนแรกของลูกลูกได้รับความอบอุ่นมีพ่อแม่เป็นครูคอยสั่งสอนตั้งแต่เด็ก เด็ก จะได้ รับเอาความรู้ที่ได้จากพ่อแม่และเด็กจะเกิดความมั่นใจในตัวเองเพราะมีพ่อแม่คอยเอาใจใส่ดูแลตลอดเด็กโตขึ้นมีพื้นฐานที่ดีได้รับความอบอุ่นโตมาเป็นคนดีของสังคมต่อไปปัญหาสังคมคือมาจากพื้นฐานทางครอบครัวถ้าครอบครัวที่ดีเด็กเกิดมาก็จะมีคุณธรรม มีจิตใจดีมีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนรวมโลกเป็นสิ่งที่สังคมต้องการปัญหาที่เกิดขึ้นที่ผู้วิจัยได้ลงไปพบกับชาวนานั้นจะเห็นมีแต่เด็กกับคนแก่ที่อยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นเพราะเหตุปัจจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ละคือต้นตอของปัญหาด้านสังคม

๓.๕.๓ สภาพด้านแรงงาน

สภาพด้านแรงงานในไร่นาของชุมชนบ้านแหมเหนือเป็นส่วนมากจะเป็นแรงงานคนแก่ เพราะแรงงานหนุ่มสาว หรือลูกหลานของชาวนา วัยรุ่นหรือวัยหนุ่มสาว วัยแรงงาน ต้องออกจากพื้นที่ เพื่อไปหางานทำในต่างถิ่น เช่น กรุงเทพมหานคร เป็นต้น แรงงานที่อยู่ในพื้นที่จึงขาดแรงงานจึงต้องมีการจ้างแรงงานในราคาสูงมากขึ้น และก็หันไปใช้แรงงานเครื่องจักรแทนการใช้แรงงานคน จึงเกิดปัญหาต้นทุนที่เพิ่มมากขึ้นอีก ชาวนาก็ต้องการเงินที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและใช้หนี้ที่ก่อขึ้นอีกคือยากจน เพราะว่าใช้เครื่องเทคโนโลยีมาก เพราะไม่ได้ทำเองเลยทำให้รายจ่ายมากกว่ารายรับ ในอดีตไม่ได้ลงทุนมาก เพราะเรามีวัวมีควายทำนาเอง ทุกวันนี้มีแต่จ้างอย่างเดียว จึงทำให้รายจ่ายมากกว่ารายรับ^{๒๓} ผู้ที่อายุมากขึ้นก็ทำนาไม่ไหว ถ้ามีลูกหลานที่เป็นวัยแรงงานที่ไปทำงานต่างถิ่นส่งเงินมาให้ใช้ในการที่ดำเนินชีวิตประจำวันมีและจ่ายหนี้ที่ก่อไว้ในกาดำเนินชีวิตเพื่อให้ดำเนินชีวิตเดินไปได้ทั้งหนี้เก่าและหนี้ใหม่ ดังนั้นชาวนามีลูกหลานจึงต้องส่งลูกไปทำงานต่างถิ่น หรือ ตามเมืองใหญ่ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น หรือบางคนส่งลูกไปถึงเมืองนอกเมืองนาเลยทีเดียว เพราะงานในพื้นที่เองนั้นไม่แน่นอนและมั่นคง มีแต่งานรายวันและค่าแรงก็ไม่มาก เพราะชาวนาใช้เครื่องจักรเข้ามาแทนแรงงานคนเป็นจำนวนมาก จึงมีค่าใช้จ่ายมากตามยุคสมัยใหม่ที่ต้องดำเนินชีวิตตามวัตถุนิยมหรือยุคบริโภคนิยมและลูกหลานชาวนาก็ไม่นิยมทำนา เพราะพ่อแม่ไม่ต้องการให้ลูกต้องมาทำนาลำบากเหมือนตนเอง จึงสอนหรืออบรมลูกหลานว่าให้เรียนสูง ๆ โตมาเป็นเจ้าคน นายคน อย่ามาทำนาลำบากเหมือนพ่อแม่ ลูกหลานชาวนาจึงได้รับอิทธิพลจากการที่พ่อแม่สอนจึงไม่ต้องการเป็นชาวนาหรือใช้แรงงานในนาไร่ เพราะถือว่าเป็นแรงงานที่ต่ำและลำบาก คนรุ่นใหม่จึงไม่ยอมทำนาหรือด้านการเกษตร แรงงานภาคเกษตรกร หรือ ชาวนาจึงขาดแรงงานนี้ก็เป็นปัญหาอีกด้านของแรงงานลดน้อยลงเฉลี่ย แรงงานที่ทำงานในนาหรืออาชีพชาวนานั้น มีอายุเกิน ๕๐ ขึ้นไป

๓.๕.๔ ปัญหาและอุปสรรคของชาวนา

เรื่องหนี้สินของชาวนาหมู่บ้านแหมเหนือคือเกิดจากการทำนาที่มีต้นทุนสูงและมีการจ้างทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มขบวนการทำนาจนถึงสิ้นสุดขบวนการทำนาและเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วนำไปขายให้ทางโรงสีและปัญหาคือราคาข้าวตกต่ำขายข้าวไม่ได้ราคาเงินที่ได้มาก็นำไปจ่ายต้นทุนในการผลิตทั้งหมดบางครั้งก็ไม่พอกับต้นทุนที่ลงไปและบางส่วนนำเงินไปใช้ในการดำเนินชีวิตรายรับน้อยรายจ่ายมาก

^{๒๓} สัมภาษณ์ กำนันคำบุ พุ่มจันทร์, ๑๒กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

จึงเกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตเวลามีปัญหาในการดำเนินชีวิตชาวนาแก้ไขโดยการยืมหนี้ต่อส่วนมากมีปัญหาเรื่องเงินที่ทำนาขาดทุนรายได้ไม่พอกับรายจ่ายเลยต้องแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตโดยการกู้หนี้ยืมสินทั้งในและนอกระบบในระบบรัฐจัดหามาให้ยืมผ่านธนาคารสหกรณ์การเกษตร หรือ ธกส. นอกระบบนั้นนายทุนเงินกู้และชาวนาจะไม่กลัวการเป็นหนี้ถ้ามีให้ยืมยืมหมดไม่กลัวว่า จะต้องเสียค่าดอกเบี้ยเท่าไร เพื่อจะได้เงินนั้นมาจ่ายหนี้ทั้งต้นและดอกเบี้ยให้ชีวิตดำเนินต่อไปได้ ชาวนาเป็นหนี้ผูกพันทั้งระยะสั้นและระยะยาวและเป็นปัญหามายาวนานมีผลกระทบต่อหลายภาคส่วนและหลายกระทรวงและทั้งรัฐบาลด้วยชาวนาบางคนได้ให้สัมภาษณ์ว่าวิธีที่จะให้ชาวนาดำเนินชีวิตต่อไปได้นั้นรัฐควรปลดหนี้ทั้งหมดหรือบางส่วนให้ชาวนาเพื่อที่จะได้มาทำนาแบบพอเพียงเพราะไม่ต้องทำนาแบบสมัยนี้ที่ต้นทุนสูงมาก ดังได้สัมภาษณ์ นาย ชันธ์ ฉัตรสุวรรณ ว่า คือ อยากให้ปลดหนี้เกษตรกรทั้งหมด เริ่มต้นที่ ศูนย์ แล้วเรามาเริ่มต้นมาทำเศรษฐกิจพอเพียง ตอนนี้นั้นทำไม่ได้ เพราะ หนี้เป็นดินพอกหางหมู อยากให้ไล่ถ้าไม่ไล่ครึ่งหนึ่งก็ยังมี คือ ตอนนี้นั้นรัฐบาลอยากให้ชาวนาทำเศรษฐกิจพอเพียง ถ้าทำเศรษฐกิจพอเพียงพอได้อยู่ได้กินแต่หนี้สินเก่าแต่เดิม ๆ จะทำอย่างไร ให้ปลดหนี้ เลิกพัฒนาสักหนึ่งปี มาปลดหนี้ชาวนา กัน หยุดพัฒนาเอาเงินภาษีต่าง ๆ มาปลดหนี้ซะ ไม่หมดเหลือก็ยังดี เพื่อจะเริ่มต้นทำเศรษฐกิจพอเพียง จะให้ขุดกินน้ำอย่างไรก็ทำเหมือนสมัยก่อน ตอนนั้นทำไม่ได้ต้องซื้อน้ำกิน^{๒๔}

หนึ่ง ต้องยอมรับความยากจนของชาวนาส่วนใหญ่มาจากอุปนิสัยที่ชอบกู้หนี้ยืมสินโดยไม่พึ่งพาตนเองก่อน ทั้งนี้เพราะในช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐ เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในสังคมไทย กลายเป็นสังคมบริโภคนิยมที่เน้นให้คุณค่ากับวัตถุมากจนเกินไป ชาวนารุ่นใหม่ขาดจิตวิญญาณของความเป็นผู้ปลูกข้าว และขาดความภูมิใจในการเป็นชาวนาสภาพปัญหาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าชาวนาเป็นอาชีพที่เหนื่อยยากลำบาก สู้ทนตรากตรำทำนาเพื่อเลี้ยงคนทั้งประเทศมาโดยตลอดการยกย่องให้ชาวนาเป็นกระดูกสันหลังของชาติคงจะไม่เพียงพอ ชาวนาควรจะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขไม่ใช่พอเลี้ยงชีพอยู่ไปวัน ๆ อย่างเช่นในปัจจุบัน

ขณะนี้ปัญหาใหม่ของชาวนาที่ใหญ่กว่าเดิม คือ หนี้ชาวนา หนี้สินชาวนาผูกพันกับการลงทุนทางการเกษตร เงินหมุนเวียนเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต ที่อยู่อาศัย ค่าปัจจัยการผลิต ซื้อหรือเช่าที่ดิน การศึกษาของบุตร ค่ารักษาพยาบาล ๆ ดูจากสถานะการกู้เงินของชาวนากลุ่มที่ยากจนที่สุดแล้วสถาบันที่จะจัดการหนี้สินเกษตรกรได้ดีที่สุดคือสถาบันภาครัฐ กลไกของสถาบันที่จะจัดการหนี้ของชาวนาส่วนใหญ่ที่สุดอยู่ในมือของรัฐ สำคัญที่สุดสามอันดับแรกได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร และกองทุนหมู่บ้าน

๓.๖ สภาพทางด้านอารมณ์

สภาพทางด้านอารมณ์ของชาวนาบ้านแหม่นเอนั้น เกิดความเครียดในการทำนาได้ง่าย เพราะปัญหาหลายด้านดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวนา คือ นายอัน โสภาสาย ว่า “เครียดจากปัญหาหนี้สินต่าง ๆ เพราะต้องยืมมาลงทุนและส่งลูกเรียนมหาลัยรังสิตด้วยเลยลำบาก”^{๒๕} ทั้งเรื่องชาวนาชาวนาจะเกิดความเครียดมาก เพราะหาทางออกไม่เจอ เวลามีปัญหาเรื่องเงินนั้น ชาวนาจะต้องยืม

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายชันธ์ ฉัตรสุวรรณ, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายอัน บัวใหญ่.ชาวนา วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เงินเพื่อมาใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต ทั้งยืมเงินในระบบและเงินนอกระบบ ในระบบก็คือธนาคารเพื่อการเกษตรหรือที่รู้จักกันในนาม ธกส. มีทั้งระยะสั้นและระยะยาว ส่วนนอกระบบนั้นยืมจากนายทุน แต่ชาวบ้านจะไม่กลัวการยืมเงิน เพราะยืมจนชิน เกษตรกรได้รับผลกระทบด้านจิตใจ และความสัมพันธ์ในครอบครัว^{๒๖}

สิ่งที่ชาวบ้านมาปรึกษาพระสงฆ์มากที่สุด พบมากที่สุดคือเรื่องหนี้สินและเรื่องราคาข้าวตกต่ำ ดังคำสัมภาษณ์พระสงฆ์ในพื้นที่คือ พระครูกิตติพิบูลธรรม เกี่ยวกับปัญหาที่ชาวบ้านมาปรึกษาปัญหาอะไรมากที่สุดก็พบว่าปัญหาเรื่องเป็นหนี้และเรื่องเศรษฐกิจรายได้ เพราะปัญหาราคาข้าวตกต่ำ “เกี่ยวกับหนี้สินข้าวไม่เป็นราคา และข้าวเป็นเบี้ยเป็นหนี้รักษารักษาไม่ถูกวิธีแก้ไขวิธีใดอย่างนี้เป็นต้น ส่วนมากคือปัญหาหนี้สินนี้แหละ หนี้เกี่ยวกับยืมเงิน ธกส. มาลงทุนและก็ไม่คุ้ม ค่าขายข้าวไม่ได้ราคา”^{๒๗}

เมื่อเกษตรกรกู้เงินจากเจ้าหนี้และไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ตามกำหนด โดยเฉพาะการกู้หนี้ยืมสินนอกระบบจากหลายแหล่งและเกษตรกรตกอยู่ในภาวะหมุนหนี้ คือ ยืมเงินจากแหล่งหนึ่งมาใช้คืนอีกแหล่งหนึ่ง การศึกษาพบว่า เกษตรกรได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสภาพจิตใจจากสภาพการเป็นหนี้นอกระบบ เนื่องจากเกษตรกรต้องอยู่ในวงเวียนการหาเงินมาเพื่อการชำระหนี้เป็นเวลายาวนานโดยไม่สามารถหาทางออกจากภาวะดังกล่าวได้ และหากถูกพนักงาน “หมวกกันน็อก” ทวงหนี้ถึงที่บ้านทุกวัน จะยิ่งทำให้เกษตรกรประสบปัญหาสุขภาพจิต หวาดระแวง เป็นทุกข์ และไม่สามารถทำมาหากิน และดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นสุขภาวะกดดัน อันเนื่องจากเกรงว่า จะไม่สามารถหาเงินชำระหนี้นอกระบบได้ตามกำหนด ความกังวลต่อปัญหาหนี้สิน และ ความวิตกกังวลต่อปัญหาการสูญเสียที่ทำกิน รวมทั้งความเครียดจากการถูกติดตามทวงถามหนี้ทุกวัน

ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวของเกษตรกรด้วยเช่นความสัมพันธ์ระหว่างสามี ภรรยา ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง ทำให้เกิดความขัดแย้ง และการทะเลาะเบาะแว้ง รวมไปถึงความตึงเครียดในครอบครัว เช่น พุดจกกันน้อยลง ลูกที่ยังเล็กมีภาวะซึมเศร้าและเกษตรกรมีภาวะหวาดวิตกและฝันร้ายเกษตรกรบางรายไม่สามารถหาทางออกของปัญหาหนี้นอกระบบได้ และได้รับผลกระทบสืบเนื่องถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว มักรู้สึกกลายใจลัดกลุ้ม อยู่ในภาวะไร้ออก ทำให้เคยมีความคิดในการฆ่าตัวตายหนีปัญหา หรือฆ่าตัวตายทั้งครอบครัว เพื่อจบปัญหาทั้งหมดด้วยเช่นกัน

๓.๖.๑ ความขัดแย้ง

ส่วนมากสังคมโดยรวมของบ้านแหมเหนือนี้ขึ้นอยู่กับแบบสังคมพึ่งพากันและกันอยู่กันแบบพี่แบบน้องเพราะส่วนมากแล้วประชากรในหมู่บ้านจะเป็นเครือญาติกันมากกว่าถึงจะมีความขัดแย้งกันก็มีบ้างในเรื่องความคิดเห็นหรือเห็นต่างกันในเรื่องการเมืองหรือการเลือกตั้งผู้นำชุมชนในแต่ละครั้ง ดังความเห็นต่อเรื่องนี้ของกำนัน คำบุ พุ่มจันทร์ ในเรื่องความขัดแย้งว่า “มีความขัดแย้งอยู่บ้างแต่ไม่ถึงขั้นต้องฆ่ากัน เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วก็แล้วกันไป”^{๒๘} เพราะเป็นพี่เป็นน้องกันทั้งนั้นแต่ถึงแม้

^{๒๖} มุลนิธิชีวิตไทย, หนี้เกษตรกรฟางเส้นสุดท้ายสู่การสูญเสียที่ดิน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูกิตติพิบูลธรรม, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๘} กำนัน คำบุ พุ่มจันทร์, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

จะมีความขัดแย้งกันอยู่บ้างแต่เวลาว่างด้านส่วนรวมหรืองานสำคัญก็จะช่วยกันเหมือนเดิมความขัดแย้งถึงมีแต่ก็ไม่มาก

๓.๖.๒ เรื่องการพนัน, ยาเสพติด

เรื่องเล่นการพนันนั้นจะมีหลายรูปแบบในชุมชนบ้านแหมเหนือจะยังคงมีอยู่ทั่วไปในเวลารว่างจากงานจากการทำไร่นาและช่วงวันหยุดออกแบ่งเป็นลักษณะการเล่นดังนี้

๑) การชนไก่

ในหมู่บ้านแหมเหนือจะเห็นมีอยู่สองกลุ่มที่เลี้ยงไก่ชน กลุ่ม ๑ นั้นอยู่ตรงกลางหมู่บ้านข้างบ้านผู้ใหญ่บ้านและกลุ่มที่ ๒ นั้นตั้งอยู่คุ่มบ้านดอนโอง ทั้งสองกลุ่มจะเป็นการเลี้ยงไก่ชนและทำเป็นธุรกิจขายด้วย และ มีการชนไก่เป็นบางครั้งบางคราวมีการพนันเกิดขึ้นแต่จะจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มผู้ชายเท่านั้นถือว่าไม่มากส่วนมากเป็นกลุ่มผู้ใหญ่เป็นส่วนมากและไม่ถึงขั้นรุนแรงเป็นไปในลักษณะความชอบส่วนบุคคลมากกว่า ไม่ถึงขั้นว่ามีปัญหาในส่วนรวม

๒) การเล่นไพ่

การเล่นพนันในรูปแบบหนึ่งคือการเล่นไพ่ในหมู่บ้านแหมเหนือจะมียู่ในกลุ่มเล็ก ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นแม่บ้าน หรือ ผู้หญิงวัยกลางคนหรือผู้สูงอายุจะนิยมเล่นไพ่นี้ในรูปแบบต่าง ๆ จะอยู่ในกลุ่มคนสูงอายุที่ว่างจากงานและการเลี้ยงหลานแต่จะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น

๓) การเล่นห่วย

การเล่นหุ้ยนั้นดูเหมือนว่าเป็นที่นิยมของชาวชุมชนหมู่บ้านแหมเพราะชาวนาหมดความหวังจากการทำนาและประกอบอาชีพมีความรู้สึกละเลยไม่มีความหวังการเล่นหุ้ยอาจมีโอกาสรวยและยังมีความหวังอยู่ถ้าถูกก็จะนำเงินมาใช้หนี้จ่ายค่าน้ำค่าไฟและสังเกตุดูเป็นการเล่นไม่มากจะเล่นประมาณ ๒๐-๕๐ บาทเท่านั้นและเวลาหุ้ยออกนั้นจะมีการถามไถ่กันอย่างสนุกสนานเหมือนกับว่าเป็นหนึ่งวิถีชีวิตของชาวนาเลยก็ว่าได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ นาย เชิง วงศ์ชัย “เล่นหุ้ยยังมีหวังไม่รู้จะทำอะไรอาจได้ลุ้นไม่ถูกก็ไม่เป็นไร เพราะเล่นไม่มาก สิบ ยี่สิบ บาทเท่านั้น”^{๒๙}

๔) การเล่นมวย

การเล่นมวยนั้นจะมีบ้างแต่ไม่มากเป็นการดูมวยเป็นส่วนใหญ่จะเล่นเพื่อความสนุกมากกว่า ส่วนมากกลุ่มผู้ชายที่เป็นผู้ใหญ่ส่วนผู้หญิงไม่เล่นและเด็กวัยรุ่นนั้นไม่นิยมเล่นมวยสวนคนที่ต้องการเล่นได้เสียจะเดินทางไปเล่นที่หมู่บ้านข้างเคียงที่มีการเล่นได้เสียกัน

๕) ยาเสพติด

ในหมู่บ้านแหมเหนือปัญหายาเสพติดนั้นมียู่และดูเหมือนว่าจะเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบมากและเป็นปัญหาสังคมส่วนใหญ่ของประเทศเป็นปัญหาระดับชาติเลยทีเดียวปัญหานี้ส่งผลกระทบมาถึงเด็กและเยาวชนบ้านแหมเหนือเหมือนกันเพราะมีการลักลอบขายและเสพยาเสพติดกันอยู่ไม่เพียงแต่เด็กและเยาวชนเท่านั้นผู้ใหญ่ที่มีครอบครัวแล้วก็มีเสพยาเสพติดเหมือนกันขยายวงไปทุกกลุ่มทั้งเด็กเยาวชนและผู้ใหญ่ เพราะจากการสัมภาษณ์ นาง นพรัตน์ ชาญจิต เกี่ยวกับผลกระทบในเรื่องยาเสพติดนั้นส่งผลกระทบถึงการทำการหาเงินอย่างไร ให้ สัมภาษณ์ ว่า “ทำนาไม่ได้เต็มที่และ

^{๒๙} สัมภาษณ์ นาย เชิง วงศ์ชัย, ชาวนา, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ไม่มีคนช่วยเพราะสามี ติดโทษจองจำจึงทำให้ขาดแรงงานหรือเสาหลักในการทำนา”^{๓๐} นี่คือ ตัวอย่างของยาเสพติด

๓.๖.๓ ด้านสุขภาพ

สภาพด้านสุขภาพการทำนาคบ้านแหม่นเหนือนั้นคือการใช้สารเคมีมากเกิดความจำเป็นเลยเกิดการสะสมสารเคมีเข้าไปในร่างกายเลยเกิดโรคต่าง ๆ ตามมาเช่นโรคปวดตามร่างกายต่าง ๆ และชาวนาส่วนมากจะเป็นบุคคลสูงอายุเฉลี่ยชาวนามีอายุมาก ปีสุขภาพเลยไม่แข็งแรงสุขภาพแยเลยต้องมีค่าใช้จ่ายในการรักษาตัวตามมาและชาวนาที่ต้องเสียเงินไปกับการรักษาพยาบาลอีกด้วยและปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากตัวอย่างเช่น ชาวนา คือ นางนาง วงศ์ชัย ได้ให้สัมภาษณ์ ว่า “ไม่มีแรงฉีดยาฆ่าแมลงเลยไม่ได้ปลูกอะไรเสริมเพราะสุขภาพไม่ดีปวดเหมือนเลยหยุดทำ”^{๓๑} ด้านสุขภาพนั้นชาวนามีปัญหากันมากส่งผลกระทบต่อรัฐบาลในเรื่องการจัดหางบประมาณมาช่วยในแต่ละปีงบประมาณเป็นปัญหาระดับประเทศเลยทีเดียว

๓.๗ การแก้ปัญหาตามคำแนะนำของนักปราชญ์และเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นแนะนำอาชีพเสริมให้แก่ชาวนา

จากการสัมภาษณ์ นักปราชญ์ มีคำแนะนำในการประกอบอาชีพเสริมไว้อย่างน่าสนใจเช่น นาย เฉลิม ทองแจ่ม ปราชญ์ประจำหมู่บ้านให้คำแนะนำว่า “ทำสวน ปลูก พริก ปลูกผักทอง ปลูกแตงโม และ ปลูกพืชผักต่าง ๆ เป็นรายได้เสริม” ชาวนาไม่ควรทำนาอย่างเดียวและอีกท่านหนึ่งคือนาย ไสว ช่วยรักษ์ แนะนำว่าชาวนาควร “ปลูกผักเลี้ยงปลา ปลูกเองกินเอง” พึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมีปัญญาทำได้

สัมภาษณ์ ครู ชัยชนะ เหล่ากลม, นักปราชญ์, ได้ให้ทัศนะในการดำเนินชีวิตของชาวนาว่าควรจะทำอาชีพเสริมเช่นนั้น คือ ๑. ทำสวน ๒. เลี้ยงปลา ๓. เลี้ยงโค เลี้ยงเป็ด และอื่น ๆ ๔. ค่าขาย หารายได้เสริมอีกทาง เพราะลำพังการทำนาอย่างเดียวไม่น่าพอแน่นอน”^{๓๒}

ส่วนนักปราชญ์ อีกท่านหนึ่ง นาย เหล็กกล้า บุญงามแนะนำว่า ชาวนาควรทำ “ทำสวน ปลูกพริกปลูกผักทองปลูกแตงโม และปลูกพืชไร่ ผักต่าง ๆ เป็นรายได้เสริม”^{๓๓} ปลูกมันสำปะหลัง, เลี้ยงวังลปลูกพืชผักขาย, ก็แนะนำให้ปลูกเช่นกัน แนะนำวิธีการดำเนินชีวิตให้แก่ชาวนาครูชัยชนะ เหล่ากลม “สร้างจิตสำนึกลดรายจ่าย ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง” ไม่ทำมากจนเกินกำลังเพราะจะเป็นการสร้างหนี้เพิ่มเปล่า ๆ นี่คือ กลุ่มนักปราชญ์ ที่ให้คำแนะนำชาวนามบ้านแหม่นเหนือในการดำเนินชีวิต

๓.๘ การแก้ปัญหาตามคำแนะนำของพระสงฆ์

วิธีแก้ปัญหาให้ชาวบ้านที่มาปรึกษาปัญหาเหล่านั้น

พระครูกิตติพิบูลธรรม ท่านบอกว่าเวลาที่ชาวนามมีปัญหาปรึกษาท่านจะแนะนำว่า “แนะนำให้ทำ อะไรก็ตามให้ทำแต่พอดีทำอย่างพอประมาณไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป ให้พอเพียง”

^{๓๐} สัมภาษณ์ นาง นพรัตน์ ชาญจิต, ชาวนา, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางนาง วงศ์ชัย, ชาวนา, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์ ครูชัยชนะ เหล่ากลม, นักปราชญ์, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายเฉลิม แจ่มจันทร์, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

หลักธรรมในการแก้ปัญหาให้ชาวบ้านท่านแนะนำว่าให้ใช้หลักธรรม“หลักธรรม อุ อา ก ส เพียรหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร ใช้ชีวิตให้เป็น” ผลที่ตามมาหลังจากให้คำปรึกษาแล้ว พระครูกิตติพิบูลธรรม ท่านให้สัมภาษณ์ว่า “บางคนก็ได้ผลดีคนที่ปฏิบัติตาม ก็ ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ”

สรุปสภาพทั่วไปของชาวนาหมู่บ้านแหมเหนือในการดำเนินชีวิตจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ พบปัญหาอยู่หลายด้านในการดำเนินชีวิตทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม อารมณ์ และ สิ่งแวดล้อมและ ยังพบว่ามียุสองปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหา คือ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายใน คือ พฤติกรรมของชาวนาเองที่ไม่ยอมใช้ชีวิตแบบพอเพียงหรือแบบพึ่งพาตนเองเท่าที่ควร จากความคิดพื้นฐานที่จะใช้ชีวิตแบบไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป ในทางพระพุทธศาสนาว่า ทางสายกลางหรือหลักการพึ่งพาตนเอง ดังคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่ว่า อตตาทิ อตตโน นาโถ ตนแล เป็นที่พึ่งแห่งตน จะเห็นได้จากการสัมภาษณ์ ชาวนาไม่มีอาชีพเสริม หรือ ปลูกผักสวนครัวไว้กินเองเพื่อลดต้นทุนในการใช้จ่าย แต่ชาวนาเลือกใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่ สมัยเทคโนโลยี ของทุกอย่างจะต้องใช้เงินซื้อหาในการดำเนินชีวิต แต่ชาวนาไม่มีเงินเดือน มีแต่รายได้เป็นจากการขายข้าวเป็นรายปี รายจ่ายมีทุกวัน แต่รายรับ น้อย หรือครั้งเดียวต่อปี จึงทำให้เกิดปัญหาในการเป็นหนี้ เพราะใช้เงินในการดำเนินชีวิตในการเข้าถึงปัจจัย ๔ ที่มันเปลี่ยนไปตามที่กล่าวมาแล้วนั้น

ปัจจัยภายนอก คือ ชาวนารอรับการช่วยเหลือจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น ภาครัฐที่มีนโยบายในการช่วยเหลือชาวนาที่มีมาทุกรัฐบาล และได้สร้างปัญหาให้ผู้ก่อกนโยบายเองในการจัดการเรื่องการทุจริตในเชิงนโยบายในเรื่องงบประมาณ และสร้างปัญหาให้ผู้ปฏิบัติคือชาวนาเอง เลยสร้างปัญหาเป็นลูกโซ่ และเป็นปัญหาระดับประเทศไปแล้ว ปัจจัยภายนอก คือ ชาวนาหวังพึ่งพาคนอื่นที่จะมาช่วยในเรื่องราคาข้าว ในเรื่องหนี้ที่ก่อเองและหนี้ที่ไม่ได้ก่อ หนี้ที่รัฐบาลเสนอมมาให้ เช่น กองทุนหมู่บ้าน เงินล้าน ที่ ๑ เงินล้านที่ ๒ หนี้ในระบบและหนี้นอกระบบต่าง ๆ จากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของชาวนา เลยทำให้เกิดปัญหาอื่นตามมา เช่น ปัญหาสุขภาพของคนที่อยู่ใกล้บริเวณพื้นที่ทำนาคือปัจจัยภายนอกที่แก้ยากที่สุด